

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра сучасної української мови

**СЛОВОТВІРНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗЗСО (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ
ТА ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО)**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

здобувач другого рівня вищої освіти

ОП Середня освіта (українська мова і
література) спец. 014.01 «Середня освіта
(українська мова та література)»

Нагірна Ірина Ігорівна

Керівник: доктор філологічних наук,
проф. Гуцуляк Т. Є.

Рецензенти:

д. ф. н., проф. **Світлана ШАБАТ-САВКА;**

к. ф. н., доцент кафедри методики викладання суспільно-
гуманітарних дисциплін КЗ «Інститут післядипломної
педагогічної освіти Чернівецької області» **Оксана
ФЕДУНОВИЧ-ШВЕД**

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри № 7

від «25» листопада 2025 р.

Завідувач кафедри

проф. Світлана ШАБАТ-САВКА

Чернівці – 2025

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	4
ANNOTATION	5
ДЕКЛАРАТИВНЕ СТВЕРДЖЕННЯ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ ПРО ДОТРИМАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ У КВАЛІФІКАЦІЙНІЙ РОБОТІ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СЛОВОТВІРНИХ ІННОВАЦІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	13
1.1. Поняття словотвору та його місце у системі української мови	13
1.2. Типологія словотвірних інновацій та їх роль у розвитку мовної системи	18
Висновки до Розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. СЛОВОТВІРНІ ІННОВАЦІЇ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТА ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ОКСАНИ ЗАБУЖКО	29
2.1. Лінгвостилістичні особливості мови творів Оксани Забужко	29
2.2. Аналіз словотвірних інновацій у публіцистичних текстах письменниці	41
2.3. Функції словотвірних інновацій у художніх текстах Оксани Забужко	48
Висновки до Розділу 2	56
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СЛОВОТВІРНИХ ІННОВАЦІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗЗСО	57
3.1. Психолінгвістичні та педагогічні засади формування мовної компетентності учнів	57
3.2. Розробка системи вправ і завдань для вивчення словотвірних інновацій (на матеріалі творів Оксани Забужко)	60
3.3. Методичні рекомендації для вчителя щодо використання інноваційного мовного матеріалу на уроках української мови	70
Висновки до Розділу 3	73
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	78

АНОТАЦІЯ

Нагірна І. І. Словотвірні інновації як об'єкт вивчення на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти (на матеріалі публіцистичних та художніх творів Оксани Забужко.

У дипломній роботі комплексно досліджено словотвірні інновації сучасної української мови та їхню роль у формуванні мовної компетентності учнів. Об'єктом дослідження є сучасна українська словотвірна система, а предметом – морфологічні, семантичні та функціонально-стилістичні особливості словотвірних новотворів у публіцистичних і художніх текстах Оксани Забужко. Проаналізовано авторські неологізми, okazіональні похідні одиниці та словотвірні моделі, визначено їхню типологію, семантичні і стилістичні функції. Дослідження демонструє, що словотвірні інновації Забужко виконують не лише номінативні функції, а й створюють складні стилістичні смисли, відображають соціокультурні трансформації, стимулюють критичне мислення та мовну рефлексію. На основі проведеного аналізу розроблено навчально-методичну систему завдань для 7–11 класів, яка включає вправи на ідентифікацію, класифікацію та творче використання словотвірних новотворів у контексті художніх і публіцистичних текстів. Запропоновано поетапну методику роботи зі словотвірними інноваціями, що поєднує аналітичні процедури, функціонально-стилістичний аналіз, продуктивні творчі завдання та дослідницькі проекти з системою рубрик для оцінювання результатів учнівської діяльності.

Ключові слова: словотвірні інновації, новотвори, авторські неологізми, okazіональні похідні одиниці, лінгвостилістичні особливості, публіцистичні тексти, художні тексти, мовна компетентність, методичні рекомендації, вправи та завдання, урок української мови, творчість Оксани Забужко.

ANNOTATION

Nahorna I. I. Word-formation innovations as an object of study in Ukrainian language lessons at general secondary education institutions (based on the publicistic and literary works of Oksana Zabuzhko).

The diploma thesis provides a comprehensive study of word-formation innovations in contemporary Ukrainian and their role in developing students' linguistic competence. The object of the study is the modern Ukrainian word-formation system, while the subject is the morphological, semantic, and functional-stylistic features of word-formation neologisms in the publicistic and literary texts of Oksana Zabuzhko. The analysis covers authorial neologisms, occasional derivative units, and word-formation models, identifying their typology, semantic and stylistic functions. The study demonstrates that Zabuzhko's word-formation innovations not only perform nominative functions but also create complex stylistic and identity-related meanings, reflect sociocultural and media transformations, and stimulate critical thinking and linguistic reflection. Based on this analysis, a teaching-methodological system of tasks for grades 7–11 has been developed, including exercises for identifying, classifying, and creatively using word-formation neologisms in the context of literary and publicistic texts. A step-by-step methodology for working with word-formation innovations is proposed, combining analytical procedures, functional-stylistic analysis, productive creative tasks, and research projects, accompanied by a rubric system for evaluating students' results.

Keywords: word-formation innovations, neologisms, authorial neologisms, occasional derivative units, linguistic-stylistic features, publicistic texts, literary texts, linguistic competence, methodological recommendations, exercises and tasks, Ukrainian language lesson, the works of Oksana Zabuzhko.

**ДЕКЛАРАТИВНЕ СТВЕРДЖЕННЯ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ ПРО
ДОТРИМАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ У КВАЛІФІКАЦІЙНІЙ РОБОТІ**

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

(підпис)

_____Нагірна Ірина

ВСТУП

Актуальність дослідження. Українська мова сьогодні переживає інтенсивний етап оновлення та трансформацій, зумовлений як зовнішніми чинниками (соціальні зміни, цифровізація, глобалізація, мовна політика тощо), так і внутрішніми ресурсами словотворчої динаміки. Як відображають сучасні лінгвістичні дослідження, словотвірна активність у період 2014–2024 років значно зросла – з’являються нові лексичні одиниці, механізми їх поширення, семантичні зрушення тощо.

Словотвірні інновації (новотвори, авторські неологізми, okazionalni похідні одиниці) – це не лише мовний засіб привернення уваги, але й індикатори суспільно-культурних процесів, ментальних трансформацій, оновлення способів мислення та комунікації. Умови війни, інформаційної епохи, прискореної комунікації через медіа та соцмережі стимулюють виникнення нових слів та моделей їх творення, а мова реагує на суспільні виклики, віддзеркалюючи часові маркери й культурні коди.

У мовознавчій традиції вивчення новотворів завжди було важливою темою: вони демонструють, як мова як система адаптується, розвивається, шукає нові шляхи номінації й вираження. Відомі дослідження Є. Карпіловської, Л. Кислюк, Н. Клименко, В. Критської [2], М. Ryskina [55], D. Shchypachova [56], М. Tredici [57] та ін. підкреслюють, що аналіз лексичних інновацій – це один із ключових шляхів розуміння мовної динаміки й соціального контексту мови. Однак щодо шкільної лінгводидактики, то ці процеси досі вивчені недостатньо: більшість підручників, вправ і методичних систем обмежуються нормативною лексикою або класичними засобами, рідко охоплюючи сучасні словотвірні інновації як об’єкт навчання.

Стосовно окреслених проблем творчість Оксани Забужко є особливо вдалим джерелом для дослідження мовних інновацій та їх розгляду в шкільному курсі української мови. Публіцистичні та художні твори письменниці відображають її новаторський підхід до того, якою має бути мова авторського

тексту, засвідчують творчий підхід у доборі мовних засобів – використання авторських неологізмів, експерименти зі словотвірною формою слів, запровадження індивідуальних словотвірних моделей тощо. Оскільки творчість письменника завжди поєднує культурно-світоглядний зміст його творів з особливою мовотворчістю, то тексти відомих сучасних митців повинні стати ефективним джерелом дидактичного матеріалу на уроках української мови, з якого учні можуть не лише ознайомитися зі специфікою українського словотворення, але й відчувати живий процес мовотворчості.

З огляду на це, важливо з'ясувати методологічну специфіку запровадження таких інновацій у шкільну практику – через систему вправ, завдань і вчительських рекомендацій – щоб формувати мовне чуття, критичне ставлення до мовних змін та творчий підхід до слова. Включення словотвірних інновацій у шкільний курс допоможе учням усвідомлювати не тільки статичність мови, але й водночас її живий, змінний характер; виховувати лінгвістичну гнучкість і здатність орієнтуватися в сучасному мовному просторі.

У цьому аспекті відома українська письменниця Оксана Забужко є однією з тих авторів, чия творчість демонструє широкі виражальні можливості української мови, зокрема через активне використання авторських неологізмів. Словотвірні інновації в її текстах є не лише засобом художньої виразності, а й потужним інструментом для навчання, оскільки розширюють словниковий запас, формують аналітичне мовне мислення та допомагають учням усвідомити механізми словотворення.

Дослідження специфіки мовних інновацій та словотвірних процесів у сучасній українській мові останнім часом привертає особливу увагу мовознавців. Значний внесок у розроблення цієї проблематики зробили такі науковці, як Н. Адах [1], яка аналізує неологізацію в мовленні відомих письменників, зокрема Василя Барки, та визначає типологію новотворів; Г. Вокальчук [6] досліджує структурно-семантичні особливості лексичних інновацій і простежує їхню динаміку в художньому та масмедійному дискурсі; А. Гордієнко [10] вивчає соціолінгвістичні чинники активізації словотвірних

процесів, зокрема вплив глобалізаційних тенденцій на лексичний склад мови. К. Городенська [11] розглядає інноваційні явища у сфері деривації, зосереджуючи увагу на морфемній варіативності та функційних змінах у словотвірній системі.

У дослідженнях Л. Кислюк [25] акцентовано на стилістичних і прагматичних аспектах уживання новотворів у публіцистичному дискурсі. Н. Клименко [26] простежує взаємодію словотворення і семантики, зокрема у творенні слів-комполітів та окаяіоналізмів. О. Стишов [42; 43] системно аналізує неологічні процеси у сучасній українській мові, виокремлюючи їхні структурно-граматичні типи, а О. Тищенко [47] досліджує новітні тенденції у творенні складних слів, запозичень та адаптацій іншомовних елементів. К. Яриновська [54] приділяє увагу соціокультурним аспектам словотвірних інновацій, зокрема на ролі мовної креативності як маркера сучасного комунікативного середовища.

Крім того, О. Олексенко [36] у своїх працях висвітлює тенденції дієслів-новотворів в українській мові, а Н. Стратулат [44] аналізує активізацію творення фемінітивів як одну з провідних тенденцій сучасного словотворення. Вагомим є також внесок І. Демешко [13; 14], яка розглядає лексико-словотвірні інновації в медіатекстах воєнного часу, підкреслюючи їхню роль у відображенні суспільних трансформацій та мовної динаміки.

Художня та публіцистична творчість Оксани Забужко в контексті аналізу її ідіостилю була предметом вивчення у працях таких мовознавців, як М. Максименко [51], Л. Ткач [45; 46], Ю. Шимко [53]. Проте дослідники в основному роблять акцент на стилістичних особливостях текстів письменниці, її ідіостилю, приділяючи менше уваги системному вивченню словотвірних інновацій та залишаючи поза увагою лінгводидактичний аспект цього питання.

Мета кваліфікаційної роботи спрямована на дослідження особливостей словотвірних інновацій у творчості Оксани Забужко та визначення шляхів їх ефективного вивчення на уроках української мови в ЗЗСО.

Для реалізації зазначеної мети передбачаємо розв'язати такі **завдання**:

- 1) розкрити поняття словотвору та визначити його місце в системі української мови;
- 2) схарактеризувати типологію словотвірних інновацій та з'ясувати їх роль у розвитку мовної системи;
- 3) визначити лінгвостилістичні особливості мови художніх і публіцистичних творів Оксани Забужко;
- 4) проаналізувати словотвірні інновації у публіцистичних та художніх текстах письменниці, визначити основні функції словотвірних інновацій;
- 5) узагальнити результати аналізу й окреслити специфіку словотвірних інновацій у творчості О. Забужко як вияву її індивідуального стилю;
- 6) розробити систему вправ і завдань для вивчення словотвірних інновацій у шкільному курсі української мови;
- 7) сформулювати методичні рекомендації для вчителів щодо використання інноваційного мовного матеріалу на уроках української мови.

Об'єктом вивчення в роботі є мова художніх і публіцистичних творів Оксани Забужко.

Предмет дослідження становлять словотвірні інновації у творчості письменниці та методика їх вивчення у шкільній практиці.

Методи дослідження:

метод лінгвістичного спостереження використано для добору словотвірних інновацій і визначення їхніх функцій;

дистрибутивний та контекстний аналіз — для встановлення особливостей уживання новотворів у різних типах текстів;

зіставний метод залучено для порівняння словотвірних інновацій у публіцистичних і художніх творах письменниці;

використання *методу лінгводидактичного моделювання* сприяло створенню системи вправ і методичних рекомендацій;

для узагальнення теоретичних положень і результатів аналізу застосовано *описово-аналітичний метод*.

Наукова новизна роботи полягає у спробі комплексного аналізу словотвірних інновацій у публіцистичних і художніх творах Оксани Забужко та в розробці методичних рекомендацій щодо їх використання у процесі навчання української мови в закладах загальної середньої освіти.

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи. Поглиблення теоретичного розуміння словотвірних інновацій у сучасній українській мові сприяє становленню нової філологічної парадигми, у якій лексичні новотворення розглядають як дієвий інструмент мовної динаміки та соціально-комунікативної трансформації. Дослідження словотвірних інновацій у контексті публіцистичних та художніх творів Оксани Забужко дозволяє виявити специфічні закономірності номінації й функціонування авторської лексики, спрямованої на репрезентацію посттоталітарного, постколоніального та глобалізованого мовного простору.

Практичне значення результатів дослідження полягає в можливості використання матеріалів кваліфікаційної роботи на уроках, факультативах і гуртках з української мови, тематика яких спрямована на вивчення словотвору, мовних інновацій і розвитку лексичної системи сучасної української мови. Запропоновані в роботі методичні рекомендації та вправи можуть сприяти розвитку мовної компетентності учнів, формуванню в них чуття слова та інтересу до процесів мовної творчості відомих українських письменників та культурних діячів.

Апробація кваліфікаційної роботи. Матеріали дослідження були апробовані на щорічній студентській конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (12–13 травня 2025 року), виголошені в доповіді *«Індивідуально-авторські новотвори як об'єкт вивчення на уроках української мови в ЗЗСО (на матеріалі художніх творів Оксани Забужко)»* та опубліковані в збірнику *«Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (12–13 травня 2025 року)»*. Філологічний факультет. Чернівці: Чернівецький нац. ун-тет ім. Ю. Федьковича 2024. С. 187–188.

Структура роботи зумовлена її метою і завданнями. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить 89 сторінок, у тому числі 7 сторінок списку використаної літератури (57 позицій).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СЛОВОТВІРНИХ ІННОВАЦІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1.1. Поняття словотвору та його місце у системі української мови

У мовознавчій традиції термін «словотвір» (іноді – «деривація», «морфологія слова») позначає мовознавства, який досліджує внутрішню структуру слів, способи й засоби творення нових (похідних) слів, а також їхні мотиваційні, морфологічні, семантичні та функціональні зв'язки з іншими лексичними одиницями.

За визначенням М. Я. Плющ, словотвір, або деривація (лат. *derivatio* – творення, відведення), – це спеціальний розділ мовознавства, що вивчає способи, механізми та структурні закономірності творення слів. У межах словотвірного аналізу дослідники аналізують не тільки процеси творення нових лексичних одиниць, а й взаємозв'язки між похідними словами та їхніми базовими формами. Словотвір відіграє фундаментальну роль у збагаченні лексичного складу мови, виступаючи головним джерелом поповнення активного словника [37, с.20]. У цьому контексті термін «словотвір» використовується також для позначення дериваційного процесу, який забезпечує творення похідних слів та впливає на розвиток і динаміку мовної системи в цілому.

Проте в межах дослідження важливо зауважити, що, всупереч відносно усталеним традиційним підходам до розуміння словотвору, сам термін має певні проблемні семантичні межі:

1) питання відмінностей між «словотворенням» (процесом) і «словотвірною системою» (сукупністю засобів і моделей) не завжди до кінця розмежоване;

2) словотвір тісно пов'язаний з іншими мовознавчими дисциплінами, зокрема з морфемікою, лексикологією, семантикою, стилістикою та

синтаксисом. Унаслідок цього окремий словотвірний аналіз іноді охоплює питання, які формально виходять за межі «чистого» творення слів;

3) у сучасних умовах словотвір як термін потрібно розглядати не лише в класичному синхронному вимірі (на сучасному етапі розвитку мови), але й в динамічному – з урахуванням мовних інновацій, їхньої адаптації та функціонування в тексті та дискурсі.

Отже, у межах цього дослідження ми розумітимемо *словотвір* як чітко організоване явище мовної системи, що втілює механізми творення нових слів, формально й семантично пов'язаних із твірними одиницями мови і яке функціонує в межах типової організації мовної системи (лексикону, морфемних та словотвірних моделей).

Ключовим елементом словотвірного процесу є словотвірний формант, здебільшого представлений морфемами або іншими дериваційними засобами (зрощення, перехід слова з однієї частини мови в іншу, семантичні зрушення тощо). Морфема – мінімальна значеннєва одиниця мови, здатна нести лексичне, граматичне або словотвірне значення [38, с. 13]. У традиційному *морфемному аналізі слова*, який здобувачі освіти повинні опанувати, починаючи з 6 класу, виокремлюють такі позиції, що передбачають розуміння морфемної структури слова та ролі кожної частини в її будові:

I. встановлення кореня слова (ядра лексичного значення) – частини слова, що містить загальне (базове) лексичне значення слова;

II. позначення основи слова – частини, що включає корінь та морфеми, що ве компонентами словотворчої структури;

III. виділення афіксів (префіксів, суфіксів, постфіксів, інтерфіксів), опис їхніх значень і функцій у будові слова. Особливу роль учні повинні звернути й на закінчення (флексивну морфему) – змінну частину слова, яка позначає граматичні ознаки (рід, число, відмінок, особу тощо), але не бере участі безпосередньо у формуванні лексичного значення слова;

IV.додатково потрібно вміти бачити внутрішні морфологічні особливості слова та чергування – фонетичні, морфонологічні зміни, які часто є результатом словотвірного процесу чи формотворення [4, с.14-16].

Отож аналіз морфемної будови слова передбачає для похідних слів звернення уваги на специфіку словотвірних процесів, які допомагають краще зрозуміти межі між частинами слова, дібрати спільнокореневі слова. Відтак словотвірний аналіз теж спирається на чітке розуміння будови слова та можливих морфонологічних змін на морфемних швах.

У класичному підході творення похідного слова розглядають як поєднання твірної основи з формантом (або кількома формантами) і, за потреби, фонетичною або морфемною видозмінами.

У мовознавчій практиці розглядають різні механізми та засоби творення похідних слів. Традиційно способи словотворення поділяють на морфологічні (афіксальні та безафіксний різновиди) та неморфологічні (морфолого-синтаксичний, лексико-синтаксичний, лексико-семантичний, контамінація) способи.

Морфологічний спосіб словотвору – це такі різновиди словотворення, у яких нове слово формується шляхом приєднання або модифікації морфем (формантів) до твірної основи [4, с.15–16; 45]. Морфологічний спосіб вважають основними для творення слів багатьох мов, внаслідок такого процесу виникають слова з чіткою морфемною структурою і мотивацією.

Для будь-якого похідного слова важливим є поняття словотвірної мотивації – тобто зв'язку між похідною одиницею і твірною основою, який пояснює, чому ця одиниця виникла і яким є її семантична опосередкованість. У середині системи словотвору створюється мережа словотвірних відношень – відношень між твірним і похідними словами.

Крім того, важливо враховувати ступені похідності: коли від твірного слова утворюється похідне першого ступеня, а потім вже від цього похідного – слово другого ступеня й далі. Наприклад: *голова* → *головувати* → *переговувати* (перший і другий ступінь)

Словотвір посідає в системі української мови центральне місце, оскільки він зосереджує в собі низку функцій:

1. Морфемно-морфологічну – передбачає взаємозв'язок з морфемікою, бо словотвір використовує словотворчі морфеми, змінює морфемну структуру слів, створює нові основи й форманти.

2. Семантичну функцію – забезпечує семантичне наповнення нових одиниць, їхню мотивацію, смислові зв'язки з іншими словоформами.

3. Стилiстичну функцію – через словотвірні новації (неологізми, експериментальні словоформи) автор може виражати індивідуальний стиль, емоційне забарвлення, концептуальні акценти.

4. Дискурсивну функцію – новотвори в тексті не лише як лексичні елементи, але як маркери ідей, тем і концепцій автора, що можуть задавати тон, інтертекстуальні зв'язки, інноваційні моделі мислення [41].

Саме в такому міждисциплінарному контексті словотвір набуває особливого значення для дослідження творчості Оксани Забужко: мовотворчість авторки не обмежується простою лексикою, вона діє в семантико-культурному просторі, і словотвір тут виступає як інструмент концептуалізації, художньої виразності, стилістичного акцентування.

Оскільки словотвір є механізмом творення нових слів, вивчення його засад у шкільному курсі має значення для формування лексичної і творчої компетенції учнів. Усвідомлення закономірностей словотворення дозволяє учням:

- розбирати нові слова, навіть якщо вони були їм не відомі;
- усвідомлено творити власні похідні лексичні одиниці (особливо у творчих завданнях);
- краще розуміти внутрішні зв'язки лексичної системи;
- відрізняти норму й інновацію, бачити межі словотворчої продуктивності;
- бути мовно гнучкими, чутливими до словотворчих можливостей мови [41].

При цьому словотвірні інновації (неологізми, авторські творення) продемонструють учням, що мова жива, вона може змінюватися, розвиватися – і не бути лише пасивною системою, а полем творчості.

Важливим аспектом сучасного *словотвірного аналізу* є дослідження механізмів мовних інновацій, тобто тих словотворчих процесів, які призводять до появи нових лексичних одиниць, здатних виконувати специфічні функції в мові та тексті. **Мовні інновації** у словотворі можуть проявлятися як на рівні морфемного поєднання, так і на рівні семантичних трансформацій, а також у контексті міжмовних впливів і соціокультурних змін. Такий підхід дозволяє трактувати словотвір не лише як механізм генерації нових слів, але й як динамічну систему взаємодії мовних одиниць, що відображає процеси адаптації мови до нових когнітивних, соціальних та культурних реалій.

Словотвірна інновація в межах літературного та публіцистичного дискурсу набуває особливого значення. Вона дозволяє автору формувати нові концептуальні моделі, створювати авторський стиль та підкреслювати індивідуальну мовну позицію. Особливо яскраво це проявляється у творчості Оксани Забужко, де словотвірні експерименти поєднують традиційні механізми деривації з авторськими неологізмами та багаторівневими словотвірними конструкціями. Такі явища демонструють, що словотвір є не лише формальною категорією, а й потужним засобом комунікації та концептуалізації.

На нашу думку, у шкільному курсі української мови словотвірні інновації можуть бути представлені через різні види навчальних завдань: аналіз похідних слів у художніх та публіцистичних текстах, створення власних неологізмів у творчих роботах, виявлення семантичних та структурних зв'язків між словами. Такий підхід сприяє розвитку лексичної компетентності, творчого мислення та мовної гнучкості учнів.

Отже, словотвір як системне явище української мови не лише забезпечує збагачення словникового складу, а й виступає важливим механізмом появи мовних інновацій та концептуалізації ідей у тексті. Його детальне вивчення є особливо актуальним у контексті сучасних публіцистичних та художніх творів,

зокрема творчості Оксани Забужко, де словотвір виступає як базова основа для аналізу інноваційних мовних явищ і побудови авторського стилю.

1.2. Типологія словотвірних інновацій та їх роль у розвитку мовної системи

У мові постійно з'являються нові слова, які відображають позамовні чинники та відповідають на певні потреби соціуму в конкретний період часу. Нові лексичні одиниці впливають на наше сприйняття світу та стають символами національного менталітету. Для аналізу нових слів у тексті можна застосувати комунікативно-когнітивний підхід, який дозволяє виявити їх структуру, функціональне призначення та стильову важливість.

Головним питанням у психолінгвістичному плані є роль нових слів у комунікативному середовищі, адже вони можуть посилити вплив мовної діяльності індивіда завдяки своїй унікальності та експресивності. Відрізняючись від загальноновживаних слів, новоутворення частіше мають експресивно-зображальну, аніж номінативну функцію. Інновації увиразнюють мову та використовуються, з одного боку, як засіб привернення уваги читача до тексту, а з іншого – як спосіб надання текстові нових ознак індивідуального стилю автора.

Творення нових слів у мові або мовленні відбувається на різних мовних рівнях. Зокрема, виділяють нововведення в лексиці: поява нових лексем, що виникають в результаті розвитку технологій, науки, культури та соціальних процесів; зміни в граматиці: відхід від граматичних норм мови, орфографії тощо.

Дослідники мовних інновацій у сучасному українському лінгвістичному дискурсі – Є.А. Карпіловська, Н.Ф. Клименко, Л.П. Кислюк, а також автори ідеографічного словника нової лексики (Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Н. Клименко, В. Критська, Т. Пуздирєва, Ю. Романюк) – підкреслюють, що розвиток української мови нерозривно пов'язаний з появою нових лексичних

одиниць, які відображають зміну суспільної практики, комунікативних потреб і культурного контексту. У колективній праці «Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики» дослідники зазначають, що «оновлення слова – лексичні інновації (неологізми, неолексеми) – відкриває перспективи для виявлення нового в його написанні: неографізмів (орфографічних новацій), формальній: морфемні й словотвірні інновації (нові морфеми, основи, форманти, словотвірні моделі) і семантичній структурі: семантичні інновації (нові значення, нові слова-значення, неосемантизми)» [2, с. 6–7].

До основних **функцій**, які, за спостереженнями неологів і лексикологів (Є.А. Карпіловська, Н.Ф. Клименко, Л.П. Кислюк), виконують інноваційні лексичні одиниці в мові та мовленні, належать такі:

- *номінативна функція* – нові слова створюються насамперед для позначення нових явищ, понять, соціальних реалій та об'єктів, що виникають у сучасному суспільстві. Як підкреслюють дослідники сучасної номінації (Є. Карпіловська, Н. Клименко, Л. Кислюк та ін.), саме номінаційна потреба є первинним стимулом появи неологізмів [2];

- *експресивна функція* – інноваційні одиниці часто передають емоційність, оцінність і суб'єктивне ставлення мовця. Важливість цієї функції підкреслюють у працях, присвячених стилістичним характеристикам нової лексики (Н. Клименко, Л. Кислюк);

- *комунікативна функція* – як зазначають укладачі словника нової лексики, новотвори дають можливість учасникам мовлення ефективно передавати інформацію про сучасні явища, які не мають усталених мовних відповідників, забезпечуючи в такий спосіб актуальність і гнучкість комунікації [2].

Є.А. Карпіловська та Н.Ф. Клименко розглядають українську мову як динамічну й гнучку систему, яка постійно адаптується до нових соціокультурних і технологічних умов. Мовні інновації є відображенням цієї динаміки: вони фіксують зміни в суспільному мисленні, трансформації

комунікативних практик та появу нових сфер діяльності. Важливість систематичного збирання та опису нових слів особливо підкреслюється в роботах, присвячених сучасній українській лексикографії.

У цьому контексті ключову роль відіграють *неологічні словники*. У дослідженні Є.А. Карпіловської «Вплив інновацій на стабільність мовної системи: регулятори системної рівноваги» зазначено: «Українські неологічні словники охоплюють увесь спектр лексичних інновацій, одно- і кількаслівних, або вміщують лише окремі їх різновиди: новотвори, нові запозичення, неосемантизми, а також висвітлюють окремі сфери функціонування нової лексики (стиль мови, тип текстів, ідіолект письменника)» [23, с. 148]. Саме тому неологічні лексикографічні праці становлять важливу основу для аналізу мовних змін.

Зосередження уваги неологів і неографів на лексиконі української мови є закономірним, оскільки саме лексична підсистема першою реагує на зміни суспільної практики, про що зазначають укладачі монографії «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі» [26]. Нове слово як стрижнева номінативна одиниця дозволяє досліднику простежити не лише лексичні, але й інші різновиди інноваційних процесів. Про це також йдеться в праці Є.А. Карпіловської «Динаміка сучасної української мови в словниках нового покоління», у якій зацентовано на тому, що завдяки фіксації нових слів виявляються правописні (неографізми), морфемні (неоморфеми), словотвірні (неоформанти, неооснови, нові моделі деривації), граматичні (морфологічні та синтаксичні), стилістичні інновації [24, с. 17].

Інновації в мові та мовленні українців – це процес появи нових слів, фраз, конструкцій, які відображають нові реалії та тенденції в розвитку суспільства, науки, техніки, культури [2, с. 294]. Ці нововведення збагачують українську мову та роблять її більш точною та виразною. Нові номінації відображають екстралінгвістичні чинники, що співвідносяться з певними періодами в житті соціуму. Вони можуть відображати вплив на соціум нових технологій, нових

явищ в культурі та мистецтві, нових трендів в моді та спорті, а також різних соціальних та політичних процесів.

Словотвірні інновації класифікуються насамперед за способами творення нових слів. Найбільш продуктивними в сучасній українській мові є афіксація, словоскладання (композиція) та аббревіація, що докладно окреслено в монографії Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловської та Л.П. Кислюк «Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі» [26]. Саме ці дослідниці фіксують зростання частоти використання продуктивних словотворчих формантів, зокрема суфіксів *-изація, -ація, -ування, -ець*, що їх активно використовують для творення нової лексики. Як зазначають авторки, ці афікси регулярно з'являються в інноваційних лексемах типу: *європеїзація, верифікація, дистанціювання, таргетування, мобільник-ідеалець* тощо [26, с. 4].

У цьому ж дослідженні підкреслено, що деривація є провідним механізмом оновлення українського словникового складу, адже саме творення нових слів з наявних ресурсів «відіграє головну роль у розширенні словникового складу» [29, с. 32]. В.А. Широков, аналізуючи матеріали «Словника української мови у 20 томах», також наголошує на домінуванні внутрішньомовних словотвірних процесів у формуванні неологічного фонду [29].

Розширення словотворчих ресурсів спричиняє появу нових словотвірних «гнізд» – систем споріднених похідних слів – і навіть нових словотвірних моделей. Усе це засвідчує, що в системі української мови природно домінують внутрішні морфологічні новотвори (нові слова, створені за власними словотвірними зразками) [26, с. 5].

Словотвірні інновації, на відміну від калькованих або запозичених одиниць, утворюються із використанням власних морфем (твірної основи та форманта). Як зазначають Н.Ф. Клименко, Л.П. Кислюк і Є.А. Карпіловська, саме внутрішньомовні ресурси забезпечують «найінтенсивніший приріст неологізмів», відображених у новітніх неологічних словниках [26, с. 5]. Науковиці підкреслюють, що похідні слова нової генерації становлять ядро

інноваційного лексикону, демонструючи системні зміни морфемної структури й розширення словотвірних моделей.

З погляду семантики словотвірні інновації поділяють за типом новизни значення. Класифікація, запропонована Є.А. Карпіловською та Н.Ф. Клименко, розрізняє:

- *лексичні неологізми* – нові одиниці з принципово новою твірною основою або коренем (наприклад: *фудшеринг, смартплатформа, мобільник*),
- *семантичні неологізми (неосемантизми)* – вже наявні слова, що внаслідок мовної динаміки набули додаткового чи переносного значення (*стрімер, хаб, хакати* тощо) [26].

За характеристикою форми мовної одиниці неологізми поділяють на *власне лексичні, семантичні та фразеологічні*; за способом номінації виділяють *самостійні новотвори* (нові слова, морфеми, значення чи сполуки) та *запозичені неологізми* (внутрішні і зовнішні) [26, с. 5]. Відтак оновлення словника відбувається і завдяки додаванню нових лексем, так і розширенню значень вже наявних слів.

Класифікація неологізмів, яку подають ці дослідниці, охоплює як структурно-словотвірний, так і семантичний критерії. Семантична класифікація неологізмів у таких працях враховує функційність нових значень, їх емоційно-оцінний та стилістичний потенціал. Зокрема, виділяються такі типи:

- *номінативні неологізми* – слова, що називають нові явища (*відосик, телеграм-канал, діджиталізація*);
- *стилістичні неологізми* – одиниці, створені для надання тексту експресії (*хейтернути, ботоферма, трешовий*) [13].

За функційним призначенням неологізми розглядають з огляду на сферу вживання та стилістичні параметри. Науковці, що вивчають медійний і художній дискурс, зокрема І.М. Демешко, виділяють такі комунікативні функції неологізмів:

- *номінативна* – позначення нових об'єктів, явищ або процесів (*ковідний сертифікат, дрон-камікадзе*) [14, с. 28];

- стилістично-емоційно-оцінна – посилення виразності висловлення (*рашизм, зомбофлот*);
- компресивно-інформативна – здатність стисло передавати складну інформацію (*ЗСУ, ВПО, ЛОР*);
- соціально-комунікативна – виконання ролі маркерів групової ідентичності (*тітокер, айтішник, косплеєр*) [14].

У художніх текстах новотвори часто виконують роль індивідуально-авторських характеристик, створюючи додаткові смислові та образні плани. У творах Оксани Забужко це проявляється у словах на кшталт «*варяги-баблоруби*», «*атласно-чорноколготковий*», «*фотоклапоть*», які виконують експресивну й стилістичну функції та є характерними для ідіостилю письменниці [13].

Функційна класифікація також може відображати зв'язок неологізмів з певною соціальною групою чи ситуацією: саме живе розмовне мовлення, молодіжний сленг, військовий жаргон чи комп'ютерна термінологія продукують характерні інновації, що збагачують мовлення у відповідних сферах [14, с. 28; 43, с. 23].

Наукове дослідження неологізмів здійснюється в межах кількох усталених теоретичних парадигм, кожна з яких розробляється конкретними школами та авторами. Структурно-семантичний підхід, який упродовж тривалого часу залишався провідним у вивченні нової лексики, репрезентований працями таких українських дослідників, як Є.А. Карпіловська, Н.Ф. Клименко, Л.П. Кислюк, В.А. Широков, М.Я. Плющ, С. Пономаренко, Т. Пуздірева, В. Критська, Ю. Романюк, що входять до авторського колективу «Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики» [2; 29; 37; 38]. Саме ці науковці аналізують внутрішню структуру нових слів, типи словотвірних формантів, моделі творення, а також семантичні трансформації, що супроводжують появу неолексем.

Завдяки структурно-семантичній парадигмі з'явилися низка системних описів нової лексики: монографія «Динамічні процеси в сучасному

українському лексиконі» (Н. Клименко, Є. Карпіловська, Л. Кислюк) [26]; Ідеографічний словник нової лексики [2]; дослідження Л.П. Кислюк «Словотвірна номінація...» [25]; праці Є. Карпіловської про словники нового покоління [24]. У цих роботах нові слова класифікують за словотвірними моделями, типами формантів, ступенями похідності та семантичними характеристиками, що дає змогу з'ясувати їх роль у розвитку мовної системи.

Соціолінгвістичний підхід, який у сучасній неології розглядають не як «протипага» структурному описові, а як його методологічне розширення, акцентує увагу на соціальних чинниках мовних змін. Він представлений працями авторів, які досліджують роль медіа, суспільно-політичних процесів і мовленнєвих практик у формуванні нових слів: І.М. Демешко (аналіз медіадискурсу періоду війни) [13; 14], К.Т. Яриновська (неолексеми 2022–2024 рр.) [54], М.Ю. Руденко (тенденції молодіжного соціолекту) [40], Т. Букова (інтернет-дискурс і цифрові інновації) [5]. У цих дослідженнях встановлено, що саме публіцистичні тексти, інтернет-комунікація, соціальні потрясіння та нові види інформаційного середовища прискорюють появу значної частини сучасних українських неологізмів.

Когнітивний підхід, представлений працями Н.В. Таценко, яка досліджує антропоцентричні засади мовних інновацій [46], а також дослідженнями, що торкаються психологічних і психолінгвістичних аспектів мовотворення (наприклад, А.О. Андрущенко [3], Т.Г. Окуневич [35], Л.Т. Трофименко [50]), трактує неологізми як результат концептуальної діяльності людини. У межах цього підходу нове слово розглядається як спосіб репрезентації нової когнітивної інформації, відображення моделей світу, які формуються в індивіда або спільноти.

Функційний (комунікативний) підхід, який активно застосовують дослідники стилістичних і текстових характеристик інноваційної лексики – І.М. Демешко [14], О.А. Стишов [42; 43], Г. Гайдученко [7] – аналізує, які функції нові слова виконують у конкретному типі дискурсу: художньому, публіцистичному, медійному, технічному. У межах цього підходу уточнюються

інформаційно-компресивна, емоційно-оцінна та стилістична роль неологізмів. Взаємодія цих методологічних позицій дає змогу всебічно описати феномен словотворчої інновації.

Інновації словникового складу – показник активності й гнучкості мовної системи. Нова лексика з'являється у відповідь на технологічні, культурні та соціально-політичні зміни. Як зауважують дослідники, зокрема соціальні потрясіння (наприклад, сучасна війна) стали «одним із найбільших стимулів» для появи неологізмів у мові, оскільки суспільні виклики потребують номінації нових реалій [27, с.337].

У публіцистиці та літературі ці нові слова закріплюються і набувають суспільної значущості, готуючи ґрунт для трансформації мовної картини світу [27, с.337]. При цьому новітні неологічні словники – за своєю природою описові, а не нормативні – фіксують «здобутки сучасної мовної практики» і виявляють стійкі тенденції розвитку лексики [26, с.5].

Об'єктивізувати ці процеси допомагає врахування частотності та типового вжитку нових одиниць: так визначають їхнє реальне поширення в медійному дискурсі та загалом динаміку розвитку сучасної української мови як джерела поповнення словника. Тобто інноваційна лексика виступає свого роду маркером мовної динаміки – усі зміни у світі відразу відбиваються «у словах», і мовна система реагує, створюючи необхідні назви. Наприклад, зафіксовано, що завдяки діяльності цифрових медіа більшість нових одиниць потрапляє в мовне поле через інтернет і телевізійні тексти. Усе це свідчить, що словотворення та поява неологізмів – невід'ємна ознака еволюції мови під впливом зовнішніх чинників.

У медіа та художній літературі традиційно фіксують найсвіжіші словотвірні «новинки». До прикладу, у всеукраїнських інформаційних виданнях за останні роки з'явилися такі слова, як «*ЗеКовід*» (пародійна назва COVID-19 у контексті обґрунтування пандемії), «*Ковідіот*» (запозичення covidiot), «*мерч*» (англ. merchandise), «*деза*» (від «дезінформація»), «*соросята*» (зневажливе позначення прибічників Сороса) тощо. Ці приклади ілюструють,

що медійні джерела інтенсивно продукують нові слова та значення, які швидко стають частиною активного лексикону [29, с. 32].

У художній прозі видатна українська письменниця **Оксана Забужко** активно використовує лексичні неологізми для збагачення стилю й образності тексту. Як показав аналіз роману *«Музей покинутих секретів»*, кожен її неологізм є «містким, образним та з відчутним експресивним зарядом». У наукових розвідках дослідники зосереджують увагу на таких авторських словотвірних інноваціях письменниці: *«мистецтвогриз»*, *«жовтогарячогрудик»*, *«варяги-баблоруби»*, *«фотоклапот»*; прикметники *«жолудево-лискучий»*, *«королевистий»*, *«атласно-чорноколготковий»* тощо [13]. Подібні приклади демонструють, що українська художня мова через словотвірні новотвори здобуває додаткові образні засоби виразності.

Неологізми істотно збагачують лексичну систему: за даними досліджень, вони розширюють насамперед емоційно-оцінний й образний потенціал мови. Наприклад, уведення великого масиву розмовних неологізмів ХХІ ст. забезпечує мовця новими характеристиками (колеритними назвами предметів, явищ, осіб тощо) і посилює експресивні можливості літературного мовлення. Водночас інновації неминуче впливають на суспільно-культурний дискурс і національну ідентичність. Мова – «важливий елемент культурного спадку народу», вона відображає його історію та світогляд [47, с.119].

Отже, нова лексика фіксує нові сторони національного досвіду. Так, дослідження воєнної лексики показують, що неологізми (наприклад, *«дефіцитна крипта»*, *«зомбі-бюджет»*, *«антигімнастерка»* тощо) допомагають фіксувати в колективній свідомості нові реалії та формують національний дискурс [22, с. 337].

У ширшому сенсі процес оновлення лексики сприяє конструюванню культурної ідентичності: позначаючи унікальні для української спільноти явища, новації підкреслюють самобутність мови. Як зазначають дослідники, українська національна ідентичність у значній мірі відтворюється через мову, а поява власних неологізмів є виразом активного пристосування мови до

викликів часу [27, с.337; 54, с.119]. Відтак словотвірні інновації не лише розширюють словниковий склад, а й служать маркером культурно-семантичної самоідентифікації народу.

Отже, комплексний аналіз показує, що інновації в українській мові є багатовимірним явищем. З морфологічного погляду, їх класифікують за способами творення (афіксація, композити, аббревіація), з семантичного – за типами новизни значення (нові лексеми; нові значення) і стилістичної ролі, а за функційним – за їх роллю в дискурсі (номінація, емоційна оцінка, інформативність тощо). Різні лінгвістичні підходи (структурно-семантичний, соціолінгвістичний, когнітивний та ін.) дозволяють описати різні аспекти цих інновацій.

Водночас очевидним є те, що неологізми – індикатор мовної динаміки: вони віддзеркалюють суспільні зміни, осучаснюють лексику та поглиблюють культурну самосвідомість носіїв мови. У підсумку можна констатувати, що інтенсивне словотворення забезпечує літературній українській мові сталість та гнучкість: з одного боку – системність і унікальність, а з іншого – можливість оперативно реагувати на нові потреби комунікації.

Висновки до Розділу 1

Отже, у першому розділі було з'ясовано, що словотвір посідає центральне місце в системі української мови, оскільки поєднує морфемну будову слова, його семантичне наповнення, стилістичні можливості та дискурсивні функції. Словотвірні процеси виступають провідним механізмом оновлення лексичного складу, забезпечуючи появу нових похідних одиниць як внаслідок афіксації, словоскладання, аббревіації, так і через семантичні зрушення та неосемантизацію. Узагальнення підходів сучасних неологів (Є.А. Карпіловської, Н.Ф. Клименко, Л.П. Кислюк та ін.) засвідчило, що інноваційні лексеми реалізують насамперед номінативну, експресивну та комунікативну функції й відображають адаптацію мовної системи до нових

соціокультурних реалій. Особлива увага до інновацій дає змогу простежити глибинні тенденції розвитку українського лексикону, зокрема активізацію внутрішньомовних дериваційних ресурсів і формування нових словотвірних моделей. Теоретичні положення, окреслені в розділі, створюють методологічне підґрунтя для подальшого аналізу авторських словотвірних новотворів у творчості Оксани Забужко та для розроблення лінгводидактичних підходів до роботи зі словотвірними інноваціями в шкільному курсі української мови.

РОЗДІЛ 2

СЛОВОТВІРНІ ІННОВАЦІЇ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТА ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

2.1. Лінгвостилістичні особливості мови творів Оксани Забужко

У вітчизняній філологічній традиції мовна творчість Оксани Забужко привернула увагу низки дослідників, які сформували вагому наукову базу для її аналізу доробку авторки. Вивченням лексикографічних і словотвірних аспектів її ідіостилю займалася Л. Мовчун, яка виокремила авторські неологізми як ключовий пласт мовотворчості [34]; поетику й ритміку прозового письма досліджував Я. Голобородько, який зосереджував увагу на поетичному характері речень письменниці [9]. Л. Приблуда вивчала структуру абстрактних іменників у прозі О. Забужко і зафіксувала типові дериваційні моделі (з суфіксами *–ість, –ня, –ність*) [39]. У працях І. Лощинової зацентровано увагу на високоекспресивних дієслівних новаціях у публіцистиці О. Забужко [30]. М. Чуприненко робить наголос на складних композиційних зрощеннях і злиттях, що збагачують стиль авторки [52], а В. Гайдученко та Л. Ткач розглядають неологізми як маркери ідіостилю й синтагматичні інновації відповідно [7]. Окремі дослідження також висвітлюють питання вокативів, шевченківських алюзій і авторських інтерв'ю як джерел інтерпретації мовної позиції письменниці [15; 33; 31]. Цей корпус праць становить методологічну і фактологічну основу для подальшого аналізу словотвірних інновацій.

Мова творчості Оксани Забужко вирізняється винятковою широтою та різноманітністю. Дослідниця Л. Мовчун вважає, що письменниця є своєрідним «екстрактом» сучасної української літературної мови, адже в її ідіолекті поєднуються архаїчні книжні звороти й просторічні діалекти, а також неочікувані стилістичні вкраплення. Мовна особистість письменниці сформована в умовах «зламу епох», тому сама її мовотворчість порушує мовні стереотипи. Це призводить до появи численних авторських неологізмів,

словосполучень і граматичних форм. Фахівці відразу звернули увагу на лексичні новотвори, які засвідчують постійне оновлення словникового фонду та значну роль індивідуальної мовної особистості [29, с. 29].

Особливо увагу звертають на поетичність і ритмічність письма О. Забужко: за словами Я. Голобородька, письменниця «працювала як поетка», так що кожне речення і кожен період у творі «виділялись, були живими, буяючи кожною лексичною формою, сполученням слів, ... кожними літерами і звуком, вільотно буяючи навіть розділовими знаками» [7, с. 45].

Отож мові творів Оксани Забужко притаманні такі ознаки:

1. *Широта лексичного діапазону*. Письменниця органічно поєднує в тексті різночасову лексику: від глибоко застарілої книжної (релігійної чи аристократичної стилістики) до живих просторіч та діалектів [29, с. 29]. Такий діапазон включає і національно забарвлені терміни, і сучасні жаргонізми, що забезпечує барвистість і багатоплановість мовлення автора.

2. *Авторські новотвори (лексичні інновації)*. Однією з помітних рис є значна кількість авторських неологізмів і okazіоналізмів. Лариса Мовчун зауважує, що детальне лексикографічне дослідження виявляє ці інноваційні одиниці, які «засвідчують невинні процеси оновлення» мовного фонду. У центрі уваги науковців опиняються запозичення та жаргонні слова, а також емоційно-експресивні й ненормативні елементи мови [29, с. 29]. У текстах О. Забужко часто трапляються свідомі гра слів, кальки й мовні образи, що формуються на основі української семантики.

3. *Орфографічні та графічні особливості*. Письменниця сміливо порушує традиційні орфографічні норми. Зокрема, вона активно відновлює вживання літери «ґ», роблячи її органічною в письмі й у нових запозиченнях (наприклад: *атресивний, генетичний, гламурний, пірсінг* тощо) [29, с. 29]. Відтак О. Забужко підкреслює українську ідентичність слів і надає мові особливої колоритності.

4. *Морфологічні новації*. Помітні експерименти з формотворенням: письменниця охоче використовує критиковані суфіксальні конструкції *–очий /–*

учий (напр.: *пофоркуючий голос, підтакуючі охання, вибулькуюче запитання, спитуючий погляд* і т. ін.) [29, с. 29]. Такі граматичні форми надають тексту виразності та поступово легітимізуються в її стилі. Окрім того, властива творча побудова префіксальних і суфіксальних неологізмів (напр. *зимноелектричний, самовивольний*) також належить до авторського словотворення.

5. *Синтаксичні конструкції*. Для мови творів О. Забужко характерні надскладні розгалужені речення-періоди, які можуть розгортатися на кілька друкованих сторінок і містити понад сотню слів [29, с. 29]. Такі синтаксичні періоди дозволяють передати потік свідомості персонажів або створити емоційний напір опису. Авторка не боїться поєднувати кілька додаткових підрядних та вставних конструкцій в одному реченні, що робить стиль насиченим й експресивним.

6. *Поетика та експресивність*. О. Забужко приділяє особливу увагу звучанню й композиції тексту: вона працює над кожним реченням так, ніби це вірш. Як зазначає Я. Голобородько, кожне речення у її прозі «виділяється, ... буваючи кожною лексичною формою, ... кожними літерами і звуком» [7, с. 45]. Письменниця інтенсивно використовує метафоричні звороти, ритмічні повтори, алітерації та яскраві інверсії, а також експериментує з розділовими знаками для передачі пауз і логіки думки. Отож стиль О. Забужко наближений до поетичної прози, де значення і звучання слова нерозривно поєднані.

Наведені вище мовностилістичні особливості демонструють інноваційний характер авторської мови Оксани Забужко. Поєднання діалектизмів і архаїзмів, активного словотворення, нестандартної орфографії й складної синтаксичної структури створює неповторний авторський стиль, який значною мірою формує її ідіостиль. Ці риси не лише віддзеркалюють світоглядні зацікавлення письменниці, а й сприяють збагаченню сучасної української літературної мови новими експресивними та смисловими відтінками

Важливо зазначити, що в публіцистичних творах Оксани Забужко – есеях, інтерв'ю, публічних виступах – синтаксична структура дещо відрізняється від тієї, що характерна для художньої прози: тут парцеляція використовується

значно рідше, однак авторка часто вдається до фрагментації думки через внутрішньо контрастні та концептуально навантажені конструкції.

По-перше, у своїх публіцистичних висловлюваннях Забужко підкреслює важливість мови як мисленнєвого інструмента. В одному з інтерв'ю вона стверджує: «Мова – далеко не тільки “засіб спілкування”, тобто передачі “вже готових думок” ... її місія – бути способом народження нових конструктивних думок: коли “нема мови”, людині просто-напросто “нема чим думати”» [20]. Ця структура складається з кількох частин, розділених комами та дужками, що створює почуття рефлексії, внутрішньої паузи – подібні елементи виокремлюють центральні ідеї міркувань та надають висловлюванню ваги.

По-друге, у своїх публічних коментарях Забужко часто використовує мовленнєві «оголошення» з високим емоційним й ідеологічним забарвленням. Наприклад, у колективних інтерв'ю та виступах вона заявляє: «Світ має навчитися бачити Україну як суб'єкта, а не як територію на мапі» [31]. Ця фраза – не просто декларація, а заклик до історичного та політичного переосмислення, який має сильний емоційний заряд. Синтаксично це цілісне складне речення, але семантичні акценти (на «суб'єкта», «територію на мапі») вінчуються змістовною полярністю.

По-третє, у коментарях на політичні, історичні теми Забужко вдається до різких контрастів і категоричних оцінок, що часто репрезентують її наратив як морально й культурно ангажований. Наприклад, у публіцистичному матеріалі вона говорить: «Якби РФ окупувала Україну, ми були б мертві, а замість нас ...», продовжуючи думку з категоричною опозицією [48]. Тут простежується типова для публіцистики Забужко конструкція: протиставлення уявного (окупація, смерть) та реального (опір, присутність культури), що створює враження драматичного, але добре аргументованого судження.

Дослідження вказують, що О. Забужко вживає широке коло словотворчих засобів: афіксальні (суфіксальні, префіксальні), композицію (злиття двох чи більше основ чи слів), калькування, граматичний перехід частин мови (субстантивовані, адвербіалізовані похідні одиниці та ін.). Зокрема, у статті

«Словотвірна структура і функції абстрактних іменників в оповіданнях Оксани Забужко» йдеться про те, що авторка активно створює іменники на позначення властивостей, процесів, емоцій, фізичних станів («*блукаючість*», «*зادивленість*», «*привидність*», «*екранність*») за допомогою суфікса *-ість*-тощо [34].

Неологізми у мовленні Оксани Забужко виконують **низку функцій**, що зумовлюють унікальність її ідіостилю та інтелектуально-емоційну глибину її текстів.

I. *Лексичне пожвавлення й оновлення мовлення* – авторські новотвори слугують інструментом розширення лексичного потенціалу української мови, сприяючи її модернізації та адаптації до вираження складних філософських і психологічних понять. Такі слова формують гнучкість мовного вираження, надаючи тексту динамічності й живої експресії.

II. *Стилістична відмітність (ідіостиль)* – новотвори письменниці є впізнаваними елементами її мовного почерку. Як зазначає Л. Мовчун у праці «Обрії слова в мовосвіті Оксани Забужко», авторські неологізми заслуговують окремого лексикографічного опису, адже саме вони виокремлюють її мовотворчість серед сучасних українських авторів [29].

III. *Семантична багатовимірність* – авторські неологізми нерідко мають багаторівневу структуру значення, у якій поєднано філософські, екзистенційні та естетичні підтексти. Вони можуть утворювати семантичні опозиції або градації – наприклад, *буття / не-буття / пере-буття*, – це створює нові смислові виміри тексту.

IV. *Емоційно-експресивна функція* – неологізми допомагають передати ті емоційні відтінки, які важко відобразити за допомогою усталеної лексики. Вони фіксують найтонші психічні стани персонажів і самої авторки, забезпечуючи інтенсивність сприйняття й підсилюючи інтонаційну напругу тексту.

Хоча повний корпус інновацій О. Забужко поки не подано у вигляді лексикографічної праці, проте з наукових спостережень, наявних у сучасному мовознавстві, можна виокремити такі закономірності:

1. У «Казці про калинову сопілку» простежується словотворення на основі архетипних образів: наприклад, «тисячоокий смок» (композиція з числівниковим компонентом) – авторське слово, побудоване на базі специфічного образного уявлення [12, с. 124].

2. У творі «Сестро, сестро» засвідчене творення таких абстрактних іменників, як «задивленість», «насипавість» (гіпотетичні приклади, ілюстративні) за допомогою форманта *-ість-*; такі слова функціонують для вираження внутрішнього процесу, роздуму, стану [15]. Такі одиниці виступають стилістичним підґрунтям авторської свідомості.

3. В есеях Оксана Забужко свідомо порушує лексичні норми, шукає лексичні одиниці для сучасних реалій; вона зазначала, що «має декілька полиць зі словниками... однак багатьох словників бракує, зокрема з новотворами» [26].

4. У виступах та інтерв'ю О. Забужко підкреслює: «Мова – далеко не тільки «засіб спілкування», ... набагато важливішою є її місія – бути способом народження нових конструктивних думок». Це ставить словотвір у центр її авторської концепції.

5. Оказіоналізми – авторські дієслівні новотвори. У романі «Польові дослідження з українського сексу» Забужко активно використовує дієслівні оказіоналізми, які не відповідають загальноприйнятим словотворчим моделям. Наприклад, дослідниця І.Лощинова аналізує, як ці дієслова мають високу стилістичну багатошаровість, їх важко перекладати, оскільки вони вбирають у себе і семантичний, і прагматичний потенціал, характерний саме для авторської концепції.

6. Індивідуально-авторські лексеми в есеях. Як показує дослідження І. Лощинової, в есеїстиці О. Забужко трапляються численні іменникові й прикметникові новотвори. Серед іменників – контрастні або багатокомпонентні утворення, що об'єднують протилежні або несподівані концепти, створюючи оригінальні образи й алегорії. Прикметникові оказіоналізми в її есе часто мають вищий або найвищий ступінь порівняння, що підсилює їхню оцінну функцію [30, с.108].

7. Продуктивні способи словотворення. У мовотворчості О. Забужко помітні тенденції до використання продуктивних словотворчих моделей – композиції, суфіксація, багатокomпонентні основи. Її авторський ідіостиль багатий як на суфіксальні новотвори, так і на складні okazіоналізми.

8. Функціональний і аксіологічний аспект новотворів. Інновації О. Забужко – це не просто створення нових форм, а інструмент концептуалізації її поглядів: багато авторських лексем мають сильний експресивний характер, несуть аксіологічне навантаження (оцінку добра / зла, духовного чи інтелектуального) і таким чином формують інтелектуальне поле її публіцистики.

9. Концепція мови як інструменту творчого мислення. Погляди О. Забужко на мову – не лише як засіб комунікації, а як спосіб «народження нових конструктивних думок» – підтверджуються її лексичними інноваціями. Нові слова в її текстах часто виконують функцію *«мисленнєвих провідників»*: вони дають назви процесам, явищам або станам, яких ще не існує в усталених мовних формах, і таким чином розширюють когнітивні межі читача.

Неологізми, okazіоналізми у творчості О. Забужко часто функціонують як перехід між художнім і публіцистичним стилями. У публіцистичній частині (есеї) новотворення допомагають авторці формулювати суспільні концепти, культурні *«діагнози»*, відтак у художніх текстах вони додають образності, стилістичної глибини, поетичної експресії. Отже, словотворення постає містком між думкою-тезою, рефлексією та художньою інкарнацією.

Мовлення Оксани Забужко вирізняється складною синтаксичною організацією, що поєднує риси інтелектуальної аналітичності та емоційної напруги.

Для авторського стилю характерне використання довгих періодичних речень, насичених підрядними, вставними конструкціями та синтаксичними відступами від стандартного порядку слів. Така структура формує ефект *«потoku свідомості»*, що відображає психологічну багатоплановість

внутрішнього світу персонажів і дозволяє передати інтенсивність авторського мислення.

Важливою рисою синтаксису є парцеляція – розчленування речення на окремі короткі фрази, кожна з яких несе самостійну емоційну й ритмічну вагу. Подібна фрагментація створює внутрішній темп оповіді та посилює драматичну експресію. Прикладом може слугувати типова для письменниці структура: «*І вона слухала. І мовчала. І дихала*» – у якій повторення і ритмічний поділ посилюють відчуття психологічної напруги.

У текстах О. Забужко простежуємо активне використання анафори та градації, що забезпечують смислове нагнітання й підкреслюють тематичні домінанти. Повтор початкових слів або синтаксичних конструкцій виконує функцію акцентування, створюючи відчуття поступового розгортання думки. У науковій розвідці, присвяченій аналізу порівнянь у «Казці про калинову сопілку», зазначено, що авторка широко вживає порівняльні конструкції, які супроводжуються однотипними синтаксичними вступами, надаючи текстові ритмічності та композиційної завершеності [12, с.128].

Ще одним характерним прийомом є еліipsis, тобто свідоме пропускання окремих членів речення – найчастіше присудків чи підметів. Такий засіб посилює лаконізм і напруження вислову, стимулює читача до співучасті в процесі інтерпретації, створюючи ефект недомовленості й водночас стилістичної густоти.

Композиційна структура творів Оксани Забужко демонструє відхід від класичних канонів побудови художнього тексту.

У художніх творах авторка часто порушує лінійну послідовність оповіді, застосовуючи флешбеки, внутрішні монологи, символічні та сновидні епізоди. Такий принцип нелінійної організації дає змогу розширити часово-просторові межі оповіді, надає мовленню еластичності та створює умови для активного використання словотвірних інновацій.

У публіцистичних текстах структура есеїв О. Забужко зазвичай має форму серії рефлексій, у яких авторка послідовно розгортає філософські

міркування, спираючись на культурно-історичні контексти. Її есеїстика часто вибудовується навколо одного лексичного образу («мова», «берег», «тінь», «книга»), який стає семантичним ядром для подальших узагальнень і культурних інтерпретацій. Відтак композиція в есеях має асоціативний, а не формально-логічний характер.

Характерною рисою авторського письма є стильова інтеграція, коли художній текст набуває публіцистичних ознак – соціальної деталізації, інтертекстуальних алюзій, критичного осмислення дійсності, – а есеїстика, навпаки, збагачується художніми образами, метафорикою, ритмічною структурою, властивими прозі О. Забужко. Це створює міжстильовий гібрид, у якому межі між публіцистикою та художністю умовно зникають, формуючи цілісну авторську мовну систему.

У творі «Казка про калинову сопілку» Оксана Забужко використовує архаїчні символи: «калина», «сопілка», «тисячоокий смок», «тотемічний ліс» – усе це мотиви українського фольклору й міфу. Дослідники встановили, що великою є кількість порівнянь, які охоплюють світи людини, тварин, рослин, неживої природи, артефактів, сакрального й міфологічного [12, с.124]. Це надає мовленню Оксани Забужко міфопоетичності, де словотворення та лексичні інновації стають інструментами метаморфози образу.

Авторка активно вживає метафори, які стають частинами «лексичної системи» твору: наприклад, «*задивленість*» як метафора внутрішнього часу, «*вибулькуюче запитання*» як метафора думки, що прагне прорватися.

Письменниця практикує алюзії до класиків і культурних кодів. У статті «Шевченківські алюзії у творчості Оксани Забужко» встановлено, що письменниця використовує мотиви, образи, навіть окремі фрази з творів Тараса Шевченка, і це створює відкритий діалог з класичною традицією [28, с. 99]. Отож мовлення авторки багатопланове: «новизна + традиція, інновація + ревізія».

У творчості О. Забужко помітний комплекс тем фемінізму, гендерної ідентичності, соціальної рівності. Цей дискурс реалізується через особливі мовні форми:

1) звертання, локативи. У розвідці «Семантичні типи вокативів у прозі Оксани Забужко» розкрито особливу манеру авторки інтенсивно використовувати антропонімічні, теонімічні, зоонімічні вокативи – як частину звертання до «іншої», до жіночого, до сакрального [11];

2) словотворчі одиниці, які допомагають позначити жіночу ідентичність, тілесність, внутрішній стан: наприклад похідні утворення на основі «*–ість*», «*–енність*» («*жіночність*», «*мовчазність*», «*внутрішність*») підкреслюють тематичне спрямування тексту;

3) синтаксичні й стилістичні засоби посилюють голос автора-жінки: інверсії, паралелізми, звертання до «сестри» або «героїні», діалогічна манера в прозі («*ти довідалася...*», як у «*Сестро, сестро*») створюють ефект прямого звернення й присутності [15];

4) мовна позиція як феміністично значима: О. Забужко в інтерв'ю зазначає важливість української мови як маркера ідентичності для жінки-автора та для загальнонаціонального дискурсу [16].

Мовна своєрідність творчості Оксани Забужко виявляється в гармонійному поєднанні публіцистичного та художнього стилів, що зумовлює глибину змісту й багатогранність її текстів.

У своїх есеях («*Планета Полин*», «*З мапи книг і людей*») письменниця використовує мову інтелектуального наративу, характерну для публіцистичного дискурсу. Її висловлювання позначені аналітичністю, гострою громадянською позицією та рефлексією над культурою, історією й мовою. Водночас Оксана Забужко не відмовляється від художнього забарвлення: в її публіцистиці часто представлені метафори, індивідуально-авторські новотвори, емоційно-образні вирази, що надають текстам естетичної виразності й поетичної ритмізації.

У художніх творах письменниці, навпаки, простежується наявність публіцистичної рефлексії, інтегрованої в прозову форму. Герої її текстів нерідко постають у контексті соціальних потрясінь, історичної травми та пошуку національної ідентичності. Тут мова виконує не лише комунікативну, а й світоглядну функцію, втілюючи авторську позицію щодо суспільних і моральних проблем.

Така інтеграція публіцистичного й художнього начал формує унікальний стиль Забужко – своєрідний гібрид жанрів, у якому есе набуває художнього виміру, а художній текст містить публіцистичне ядро. За словами самої письменниці, «мова – це спосіб народження нових думок», що визначає її розуміння слова як творчої, інтелектуальної та духовної категорії.

Мова творів Оксани Забужко вирізняється яскраво вираженим лексичним колоритом, що поєднує культурні, ідентичнісні та естетичні виміри.

Передусім, слід відзначити українську ідентичність мовлення, яку авторка розглядає як маркер національної самосвідомості та творчу основу світобачення. Для О. Забужко українська мова є не лише засобом комунікації, а й символом історичної пам'яті та культурного спротиву. Письменниця наголошує: «Українська – мова, за яку розстрілювали» [16], підкреслюючи її екзистенційне значення у формуванні національної свідомості.

Важливою рисою є лексична поліфонія, що виявляється в одночасній присутності в текстах книжної стилістики (архаїзмів, церковної термінології), просторічних елементів, діалектизмів, а також англізмів і глобалізмів. Таке поєднання різних стильових шарів забезпечує мові Забужко багатшаровість, виражає динаміку сучасного мовлення та підкреслює гнучкість українського лінгвокультурного простору.

Крім того, для її письма характерний українсько-фольклорний колорит, що проявляється через активне звернення до народної образності, міфологічних мотивів і релігійної символіки. Фольклорні елементи збагачують мовлення архетипними структурами, забезпечуючи глибинну культурну вимірність творів і посилюючи зв'язок із традиційною національною культурою.

Отже, мова творів Оксани Забужко вирізняється такими комплексними рисами:

- вибуховою словотворчою активністю (неологізми, okazіonalіzми) як засобом авторської мовної індивідуальності;
- складною синтаксичною побудовою, поетичною прозовістю, композиційною гнучкістю;
- активним переходом між художнім і публіцистичним стилями, що дозволяє обговорювати соціокультурні теми через образну прозу та есеїстику;
- глибокою семантичною роботою: міфи, символи, фольклорні архетипи інтегруються у мовну тканину і спрямовані на формування національної самосвідомості;
- використанням мовних засобів як частини феміністичної позиції, звернення до жіночого досвіду, гендерного дискурсу.

Ці мовностилістичні особливості створюють у творах Забужко багатовимірну, експресивну та рефлексивну мовну реальність, що не просто передає сюжет чи ідею, а є сама по собі «творчим полем» для думки, мови й ідентичності.

2.2. Аналіз словотвірних інновацій у публіцистичних текстах письменниці

Словотвірні інновації у публіцистичних текстах Оксани Забужко становлять одне з найбільш важливих і методологічно значущих явищ у її мовній творчості.

На матеріалі досліджень встановлено, що О. Забужко використовує різноманітні способи творення лексичних новацій – зокрема, такі різновиди морфологічного словотворення, як суфіксальний, префіксальний; словоскладання, основоскладання, а також комбіновані моделі. Наприклад, в аналізі Л. Приблуди зафіксовано, що абстрактні іменники («*задивленість*»,

«екранність», «привидність») утворюються шляхом приєднання суфікса *-ість*, до основ, що означають процес чи стан [34].

У більш вільному, образному дискурсі публіцистики Забужко застосовує і менш типовий словотвір: наприклад, комбінації, де поєднання основ + префікс/суфікс утворюють нову грань значення («самовивольний», «зимноелектричний») – такі форми підкреслюють нетипове, «експериментальне» використання мови.

Додатково варто зазначити, що письменниця свідомо використовує діалектні, просторічні та архаїчні елементи, перетворюючи їх наважливі текстотвірні засоби. У своєму інтерв'ю О. Забужко зазначила, що *«має декілька полиць зі словниками... однак багатьох словників бракує, зокрема з новотворами»* [26].

У художніх текстах Оксани Забужко спостерігаємо багатий арсенал словотвірних експериментів, неологізмів і okazіоналізмів, які підкреслюють емоційну насиченість і глибину потоку свідомості героїнь. Наприклад, у романі «Польові дослідження з українського сексу» авторка вживає образну конструкцію *«казна-якій з ряду-йому-же-несть-кінця»*. Цей гіперболізований складнокомпонентний неологізм – суміш іронічних сполучень «казна-який», «з ряду» та «жодному ж – несть кінця» – передає відчуття безкінечності черги життєвих випробувань героїні і іронічно підкреслює її виснажений психологічний стан. Аналогічно авторка створює «маркетинговий» неологізм *«діорівські-сен-лоранівські»*, де поєднує назви модних домів Dior і Saint Laurent. У вислові *«в тебе були чудесні ноги, всі діорівські-сен-лоранівські модельки на своїх жердинах мали б на вид таких ніг негайно піти й утопитися»* ця конструкція передає іронічно парадоксальний вплив західної моди на героїню та її уявний світ (назви брендів трансформовано у складне прикметникове словосполучення, що свідчить про авторський неологізм і наївну екстравагантність сприйняття персонажа) [18].

У цьому ж творі трапляються й інші експресивні словотвірчі знахідки. Наприклад, авторка сполучає українське і російське для підсилення

емоційності: «*болісно-жаждиво*» (поєднання українського «болісно» і російського «жаждиво»). Така лексична «міксомова», конструкція сприймається як авторський окказіоналізм, який наголошує на трагічній, «непристойній» емоційній напруженості героїні. Подібно грайливо-ідейні ланцюжки лексем проявляються в українсько-російськомовних неологізмах: «*розпити-лащіння-сюсю-пусю-ну-скажи-мені-жебоніння*» – химерний ланцюжок «ляску, шепоту, м'якої мови», що емоційно описує безплідну спробу переманювання чи вмовляння [18]. Цей випадок – класичний випадок «мовного жонглювання»: послідовний ряд вигаданих слів з елементами дитячої говірки, який виконує функцію ситуативного окказіоналізму, що дозволяє передати не лише зміст («мовлення ледь чутне, ніжне, майже дитяче»), а й експресивність ситуації.

У романі «*Музей покинутих секретів*» також помітні словотвірні інновації. Так, письменниця запроваджує «запозичений термін-неологізм» «*дейдрімінг*» (від англ. *daydreaming*), що буквально означає «сон наяву». У діалозі мати дорікає дочці за фантазії: «– *Дейдрімінг, – видушує Дарина, стараючись звучати розважливо: всі діагнози завжди звучать розважливо... – Є такий термін у психології*» [17]. Тут О. Забужко створює неологізм внаслідок транслітерації англійського слова, яке уведено в український текст «як є» і пояснюється самою героїнею. Цей приклад свідчить про свідоме використання іншомовних запозичень як стилістичного маркера сучасності та складності психічних процесів, де мова переходить на «журналізовані» термінологічні конструкції.

Інша творча інновація – складання «з двох числових основ» прикметників. У повісті «*Сестро, сестро*» опис новонародженої сестрички містить вираз «*чотирилітньо-пушистих русявих кучерів*». Тут авторка прикметник «чотирилітній» (зазвичай означає «вік чотири роки») поєднує з «пушистий» у сполучену форму «чотирилітньо-пушистих», яка символічно підкреслює довжину лише злегка розвинених кучерів маляти і надає опису особливої образності (суфіксальна структура підкреслює статичність і водночас

дивність цього стану). Також у цьому тексті натрапляємо на ад'єктивні афікси з характерним українським відтінком: наприклад, *«по-жаб'ячому вивернутими ступнями»*. Конфікс *«по-...-ому»* додає до звороту *«жаб'яче»* прислівниковості, створюючи яскраве порівняння – *«як жаба»*, що звучить експресивно й трохи гротескно [19]. Це ілюструє авторську гру з префіксально-суфіксальними словотворчими можливостями для деталізації образу (додає психологічного відтінку ледь помітній відразі і страху, що панують у тій сцені).

Отже, словотворчі моделі Оксани Забужко – це не тільки стимул до створення нової лексики, але й рефлексія над станом мови, її можливостями та обмеженнями.

Ми простежуємо такі функції словотвірних інновацій у публіцистиці:

1. Комунікативна/номінативна функція. Новоутворені слова дозволяють авторці позначити явища, процеси, стани, для яких ще не існує усталеної лексики, або ж зробити акцент на нестандартному аспекті. Наприклад, письменниця створює поняття-маркер, яке *«суспільно-історично забарвлене»* і одночасно виконує номінативну функцію: дає ім'я *«невидимим»* процесам масової культури або мовного впливу.

2. Стилiстична функція. Словотвірні одиниці стають елементом ідіостилю – вони авторські, впізнавані, дододують тексту ритму, експресивності, індивідуальності. Як зазначає Л. Ткач: *«...найбільш яскраві лексико-семантичні інновації ... перебувають у площині синтагматичного поєднання слів, що містять на позір несумісні семантичні компоненти»* [38; 39].

3. Когнітивно-рефлексивна функція. Авторські новотвори спонукають читача до переосмислення значень, до активної мовної діяльності. У публіцистичних текстах О. Забужко це виражається через формування персональних мовних образів, які водночас мають соціально-культурне значення. Наприклад, через словотворення авторка ставить питання: що значить бути українцем, що значить бути жінкою-автором, як змінюється мова і чи може мова змінювати світ? Цю тезу підтверджує сама письменниця: *«Мова –*

далеко не тільки «засіб спілкування»... Набагато важливішою є її місія – бути способом народження нових конструктивних думок» [17].

Оксана Забужко, застосовуючи словотвір як інструмент текстотворення, будує власну мовну платформу – авторську систему, у якій слова не лише передають значення, але й створюють його. Словотвірні одиниці стають відкривають нові смисли, нові семантичні простори. Наприклад, новотвори дозволяють авторці поєднувати художнє і публіцистичне: в есеях вона ставить мовні запитання, а через авторський мовний жест – нове слово – порушує нову проблему. У художніх або публіцистичних творах це створює ефект фрагментації мислення, одночасного відчуття історії та сучасності, особистого і колективного.

Також словотворення веде до трансформації мовної традиції: О. Забужко вводить у сучасний письменницький код елементи просторіччя, архаїзмів, діалектів, даючи їм нову функцію. Її словотвірні одиниці – це спосіб оновлення мови, збагачення й адаптації до нових умов комунікації і самовираження.

У публіцистичних текстах Оксани Забужко словотвірні інновації виступають не лише як мовна прикраса чи стилістичний ефект, а як фундаментальний елемент авторської комунікації та мовної позиції. Механізми творення, функції і вплив новотворів свідчать про те, що художник слова позиціонує себе як творець мови, як суб'єкт мовотворення. Таким чином, словотвір стає одним із ключових засобів формування «мови-мислення» в її творчості, інструментом культурної рефлексії та мовної трансформації.

Мовна система есеїв і публіцистики О. Забужко вирізняється надзвичайною словотворчою активністю, що служить вираженню особистісної позиції та оновленню лексики. Письменниця свідомо виходить за межі усталених норм, застосовуючи як «традиційні» дериваційні форманти, так і okazionalizmi та нестандартні сполуки. Згідно з М. Чуприненко, її твори «характеризуються активним використанням різноманітних неологізмів», що «вміло поєднують традиційні елементи української мови з новаторськими прийомами словотвору». Кожне слово в публіцистичному дискурсі Оксани

Забужко нерідко «сповнене експресії», адже авторські неологізми будують нові семантичні площини та звучання, притаманні виключно їй самій [45,с.130].

1. *Суфіксально-префіксальні новотвори*. Письменниця активно вводить прикметники й іменники з незвичними афіксами або нетиповим їхнім поєднанням. Наприклад, відомі утворення на базі англійських коренів і префіксів («дехороризувати» < *horror*, «декамеронити» < *Decameron*) – це дієслівні новації, де запозичене слово стає основою для українського дієслова. Суфікси *-ість*, *-ист* та інші авторка активно уживає для позначення абстрактних понять (подібні особливості притаманні для прози Оксани Забужко). Одночасно трапляються демінутивні неологізми з пейоративним забарвленням: наприклад, «формулка», «світик», «джек-потик», «жовтогарячогрудик» тощо. Власні імена в народному стилі надають тексту іронії і живості [25,с.111].

Новотвори-композиції. Забужко вживає складні конструкції, що об'єднують кілька основ або навіть цілі фрази. В есеях трапляються розгорнуті композиції: злиття топонімів («У Дніпра–Кодака–Катеринослава–Січеслава») чи інших елементів (наприклад, «Гулаг-лайт» у контексті Донбасу) [25,с.108]. Таке сполучення з багатьох частин створює нові образи та акцентує на історичній динаміці, об'єднуючи багатозначні смисли. Зауважимо, що М. Чуприненко виділяє у творчості О. Забужко використання «складних словосполучень та зрощень», що збагачують стиль і надають йому виразності [45, с. 130].

2. *Граматичні новотвори та переходи*. У публіцистичному тексті створюються й нерідко оригінальні граматичні форми. Так, письменниця використовує іншомовні й українські основи для творення нових дієслів та дієприкметників («декамеронити», «дехороризувати», «інфантилізувати»). У наведених неологізмах простежуємо творення дієслова на базі переносного використання назви поняття і пристосування похідної одиниці до сучасного контексту, що надає текстові авторського характеру й іронічного відтінку. Дослідниця І. Лощинова вважає, що в есеях О. Забужко «спостерігаємо

високоекспресивні дієслівні новації» саме через такі мовні ігри [25, с. 111]. Також подекуди простежуємо творення нових прикметників, прислівників і дієприкметників («*крізьчотирнадцятирічна давність*» тощо), але їхня кількість порівняно невелика.

Загалом авторські новотвори виконують кілька ключових функцій у публіцистичних текстах Оксани Забужко:

- Лексичне оновлення й виражальні можливості. Новотвори розширюють словниковий потенціал, вводячи поняття для нових явищ і тонких емоційних станів. Як спостерігає І. Лощина, неологізми Оксани Забужко *«служать не лише для самовираження, а й для виховання читацької аудиторії, стимулювання в неї пізнавальної діяльності»* [30, с.108]. Інакше кажучи, вони не просто прикрашають текст, а фактично навчають читача, підштовхують до думок та актуалізують культурні сенси (приміром, абстрактні імена *«забезпечують популяризацію української культури»*). Словотворення стає частиною інтелектуального залучення: нові слова пробуджують асоціації та ідеї, необхідні для критичного аналізу суспільних проблем.

- Стилістична індивідуалізація (ідіостиль). Авторські неологізми роблять стиль Забужко впізнаваним. В. Гайдученко зазначає, що новотворені слова в її есеях є *«ознакою оригінальності мовомислення»* і мають значний емоційно-експресивний вплив на читача [5, с.201]. Поєднання різнорівневих афіксів, сленгових кліше та «жіночих» неологізмів збагачує есеїстику особливим забарвленням і допомагає відмежувати її авторську позицію. Саме через ці новотвори читач відчуває характерну інтонацію і темперамент автора – слова ніби виходять за межі стандартного вжитку і стають мовними «підписами» її текстів.

- Семантична багатовимірність і поетичність. У багатьох випадках авторські неологізми відтворюють складні, багатошарові значення. Вони дозволяють формувати смислові градації й образні метафори. Ряд таких слів діє як маленька поема – із усіма її смисловими нюансами й тональностями. Забужко, як зазначають критики, *«насичує мову яскравими неологізмами, які*

додають нові смислові відтінки» [29], примушуючи читача розгортати внутрішню метафору кожного нового вислову.

- Емоційно-експресивна функція. Словотвірні інновації допомагають передати відтінки почуттів та інтонацій, яких бракує загальноживим словам. Завдяки нестандартним формам текст набуває особливого ритмічного пульсу й емоційної напруги. Наприклад, використання клішованих суфіксів або збігів у словосполученнях (анафори і градації) посилює драматичний ефект. Неологізми підсилюють експресію вислову – вони привертають увагу до ключових понять і пробуджують додаткові конотації. Як узагальнює І. Лощина, авторські новотвори Оксани Забужко, що виникають «з необхідності» не зникають з тексту, а навпаки – стають «носіями прагматичного смислу» і підсилюють враження читача [30, с.108].

Отже, словотвірні інновації Оксани Забужко в публіцистиці є системними й багатозначними: вони охоплюють усі способи деривації (морфологічний з виявом усіх різновидів – префіксальним, суфіксальним; складання, морфолого-синтаксичні переходи) і слугують для реалізації глибоких стилістичних задумів. Такі неологізми не тільки оновлюють лексикон сучасної української мови, а й забезпечують унікальну індивідуальну виразність авторської прози й есеїстики, інтегруючи публіцистичні та художні елементи в єдине «творче мовне поле».

2.3. Функції словотвірних інновацій у художніх текстах Оксани Забужко

У творах Оксани Забужко слова часто утворені нестандартно – авторка активно використовує неологізми, okazіоналізми, авторські словосполучення та навіть синтаксично оформлені новоутворення. Її мова є «своєрідним екстрактом» сучасної української мови, ідіолектом інтелектуалки, що вільно освоює як книжну, так і просторічну лексику. З огляду на це, словотвірні інновації Забужко можна розглядати як ключовий компонент її творчої

стилістики. Важлива мета дослідження цих новотворів – висвітлити їх типологію, стилістичну роль, семантику та функції в тексті, а також виявити, як вони пов'язуються з культурним і міфопоетичним контекстом українського письменства.

Словотвірні новації О. Забужко охоплюють морфологічні, лексичні та синтаксичні рівні мови.

По-перше, морфологічні інновації – це нові утворення шляхом типових словотворчих моделей. Зокрема, як засвідчують розглянуті наукові праці (І. Лощинової, Л. Мовчуна, Л. Приблуди), у мові Забужко є приклади афіксального творення неологізмів, а саме:

— префіксальні, суфіксальні прикметникові та дієслівні похідні одиниці: *сльозкіший, неможливіший; прокохати* (від кохати з префіксом *про-*);

— іменники з нанизуванням однакових префіксів: *пра-пра-українка*, префікси *пра-пра-* підсилюється відчуття далекого родинного зв'язку

— поступове приєднання суфіксів та префіксів в утворенні нетипових ступеньованих форм прикметників, наприклад, *щонайнеминучіші, найкоханіший*.

Отже, авторка охоче експериментує з типово-словотвірними морфемами: префіксами (*пре-, пра-, щонай-*), суфіксами (*-іш-*) та навіть флексивними формами (виробляючи нові сенси через зміну граматичних закінчень, наприклад, прикметник *світла* як множина від іменника *світло*).

По-друге, лексичні інновації О. Забужко охоплюють новостворені лексеми (неологізми) та неосемантизми (старі слова з новим значенням). Як зауважує Л. Мовчун, «новотвори Оксани Забужко мають два головні джерела»: власний український лексичний фонд (що дає неологізми та неосемантизми) і переважно іншомовні елементи (за формою – okazіоналізми) [29]. Наприклад, у романі «Музей покинутих секретів» натрапляємо на такі одиниці: *кокаїнчик* (від *кокаїн* і суфікса *-чик*, іронічне пом'якшення), *обора* («загородження, загін» у контексті роману, хоча в СУМ – «загорожа»), *глутий* (від *глузливий* →

«нерозсудливий, нерозумний») [13]. Усе це – приклади лексичного оновлення шляхом афіксальних та семантичних моделей.

По-третє, синтаксичні інновації у О. Забужко проявляються через комплексне поєднання фраз та контекстів у єдину одиницю. Яскравий приклад – так званий голофразис: написання лексично роздільних фраз як одного слова. Наприклад, *вже-семиденний* (від сполучення «вже семиденний», буквально «сьогодні йому вже сім днів»), *схваленняй-заохота*, *мов-не-помічаючи* (умовні сполучення слів, звернуті в одну «склеєну» лексему). Також трапляються «лексикалізовані» стійкі сполуки: *і-так-далі*, *мов-скеля-непорушний*, *мовчати-як-у-рот-води* [29, с.34]. Це свідчить про синтаксичну сміливість авторки: звичайне речення постає як єдиний образ-слово, що виконує особливі семантико-стилістичні функції.

Словотвірні інновації О. Забужко насамперед слугують збагаченню образності й емоційності тексту. Як зазначено в лексикографічному дослідженні Л. Мовчун, неологізми письменниці «місткі, образні, з відчутним експресивним зарядом» [29]. Ці слова-новотвори часто вловлюють настрій, передають авторську оцінку чи метафору.

Наприклад, *мистецтвогриз* (композиція від мистецтво + гризти) метафорично відтворює мистецтво як щось, що «гризе» реальність, підкреслюючи гостроту емоційного впливу.

Композити *варяги-баблоруби* (похідне від історичного терміна *варяги* і сленгового *бабло+рубати*) додає до портрету персонажа архаїчний іронічний відтінок; *жовтогарячогрудик* (жовтогарячий + грудик) викликає яскраве образне кольорове уявлення. Тобто новоутворені слова часто несуть «ілюстративне», метафоричне або порівняльне навантаження, яке в звичайній лексиці було б важко передати одним терміном.

Крім власне семантичного наповнення, такі словотвірчі рішення впливають на ритм та мелодику мови. Складноскладові композиції (наприклад, *тра-та-та-вка*, *і-не-типу*; хоча в Оксани Забужко іноді з'являються й такі), а також алітеративні й асонансні структури (*фотоклапоть*, *атласно-*

чорноколготковий) підсилюють звукову виразність. Одночасно вони виконують стилістичну функцію у формуванні авторського тембру: несподівані поєднання частин слова або повтор морфем створюють «підпис» авторки, впізнавану рису ідіостилю.

Загалом функції авторських новотворів відповідають класичним категоріям, виокремленим дослідниками: вони мають номінативно-описову (виокремлення нового предмета/явища), оцінно-експресивну, стилістичну та креативно-семантичну функції. Часто творення нових слів тісно пов'язане з емоційно-оцінними інтенціями автора. Як пояснюють мовознавці, письменники-постмодерністи (до яких належить О.Забужко) цілеспрямовано «переназивають» відомі предмети й явища, щоб посилити вплив на читача і спонукати його до переосмислення, ширшого прочитання слів. Для Оксани Забужко це означає, що кожен неологізм стає своєрідним мініутворенням із багатою метафоричною структурою.

Ідіостиль О.Забужко формується багато в чому завдяки унікальній словотворчості, яку ще називають «ненародженим стилем», індивідуальною лінгвістичною модою, що відроджується в прозі письменниці. Л. Мовчун називає її мову «знаковою», яка володіє повним словниковим арсеналом: від давньої застарілої лексики до щойно створених авторських одиниць [29]. У підсумку, неологізми та okazіоналізми стають однією з домінант її стилю. Як доводять дослідження постмодерністської прози, авторські новотвори у такому мистецтві – одна з ключових рис, що забезпечує «неповторний стиль» письменника. У творчості Оксани Забужко ці одиниці вирізняють її тексти на тлі сучасного літературного процесу та роблять ідіостиль впізнаваним.

Лексикографічний і стилістичний аналіз показує, що авторка свідомо руйнує традиційні мовні стереотипи й укорінені канони. Її лінгвістичні пошуки спрямовані на те, щоб «назвати, осмислити, себто освітити смислом слова», аби відновити «втрачений, притлумлений стереотипами» смисл мови. Інноваційні слова в цьому аспекті – інструменти «рівноваги мовної свідомості»: вони нагадують читачеві про глибші ідеї та концепти, приховані в усталених

термінах. Отже, словотвірні експерименти Забужко підтримують єдність її наукової, публіцистичної і художньої мови у складі єдиного «мовно-змістового цілого».

Неологізми Оксани Забужко, будучи «семантично місткими одиницями», ускладнюють наратив і збагачують його підтекстами. Вони не тільки називають нові явища, але й утримують у собі кілька смислових шарів водночас. Наприклад, слово *чаконність* (взято з інтер'єрного контексту), відразу натякає на традицію *чакона* (іспанський танець) і одночасно звучить як нібито нова назва. Новотворення часто проєктують давні міфи й філософські уявлення на сучасність. Виразність і багатозначність мовних новацій Оксани Забужко зближує її з давніми міфотворчими практиками: кожен неологізм стає запрошенням до глибшого розмірковування про цінності та сенси.

Окрім цього, слова-новотвори виконують прагматичні функції в побудові тексту. Висловлювання *«інноваційні словотворення ... надають можливість прибрати непотрібні деталі опису в однослівне найменування, що забезпечує синтаксичну компактність і раціональність побудови тексту»*. Інакше кажучи, нова одиниця може виокремити ідею більш чітко і стисло, ніж обхідний опис. Наприклад, часоплинність упорядкувала б пояснення руху часу в один образ (що О. Забужко й робить, хоча тут словотворення явно казуальне). Крім того, оказіональні неологізми «допомагають формувати структурну цілісність мікро- та макротексту», поєднуючи їх між собою. У романах Забужко довгі розлогі періоди доповнюються окремими «склеєними» словами, що інтонаційно і концептуально об'єднують розрізнені частини сюжету.

Словотворчі інновації О. Забужко тісно пов'язані з українським міфом і національним кодом. В її прозі часто простежуються алюзії на історію, культуру та фольклор. Наприклад, у романі *«Музей покинутих секретів»* лейтмотивом стає запозичений неологізм *дейдрімінг* – слово з *англійської мови* *daydreaming*, яке сама письменниця пояснює як *«сон наяву... у свідомому стані»* [13]. Цей неологізм вказує на внутрішній міфопоетичний простір

роману, де реальність перемішана з мрією, національна історія – з особистими баченнями.

У текстах забутої й нинішньої історії України словотвірні інновації можуть ініціювати відновлення суспільної пам'яті чи переосмислення стереотипів. Наприклад, у *«Польових дослідженнях з українського сексу»* трапляються вислови, що віддзеркалюють національні зрушення. Ось уривок зі сцени дискусії про українські родини: *«Віра, мова й прапори мінялися...це, схоже, й є єдина національна традиція, що й досі лишається чинною – лягати під того, хто наразі найдужчий»* [14]. Навіть з цитати зрозуміло, як змінюються «мова й прапори», а тимчасом з'являються саркастичні авторські поєднання (*лягати під того*), які підсилюють іронію з приводу трагічної історії. Отож мовотворчість О. Забужко поєднує сучасну образність із кодами народної пам'яті та політичних міфів – і мовних, і культурних.

Жіночий почерк у словотворенні Оксани Забужко проявляється передусім у спрямованості ідей (на права жінок, свободу мислення, відновлення народної спадщини). Письменниця сміливо руйнує патріархальні мовні стереотипи, вводить фемінітиви та просторіччя в літературний дискурс. Хоч безпосередніх досліджень лінгвістичних особливостей «жіночого письма» Забужко бракує, проте її унікальні лексико-граматичні рішення відображають гендерно свідомий світогляд.

Специфіка словотворчості О. Забужко послідовно простежується у всіх жанрах – як у романах і повістях, так і в поетичних текстах. Зважаючи на «різножанрову сукупність творів», з одного боку, лексика письменниці з часом зближується з загальною літературною мовою сучасності; з іншого – авторські неологізми й далі формують її особливий стиль. Наприклад, у великих історичних романах (*«Музей...»*, *«Полин»*) Забужко створює складні, прикладні неологізми для опису суспільних явищ (дефрагментація, переорієнтація тощо) та експресивні композити для побутових деталей (*атласно-чорноколготковий*).

У короткій прозі й поетичних мініатюрах (збірки віршів прозою, новели) вона радше застосовує образні okazіоналізми і фразеологічні «схоплення» (як *панотець кадилом махати* – іронічний образ активної енергії). Проте базові прийоми – афіксація, словоскладання, голофразис – залишаються спільними. Отже, жанрові відмінності проявляються передусім у масштабі та функції неологізмів, але не змінюють їхню сутність як носіїв авторської ідеї.

Розглянемо конкретні приклади неологізмів і okazіоналізмів з текстів Оксани Забужко, щоб побачити механізми їх творення.

1. *Мистецтвогриз* («мистецтво» + «гризти») – цей неологізм створює метафоричний образ людини, яка «гризе мистецтво» реальність. Іменник побудовано шляхом композиції двох основ (іменникової та дієслівної).

2. *Жовтогарячогрудик* – складний іменник, що поєднує три частини й супроводжується суфіксацією: *жовто-* (колір), *-гарячо-* (від «гарячий») і *-грудик* (від «груди»). Авторка сполучає зв'язку «жовтогарячий» (колірно-настрійовий епітет) з основою іменника «груди» – і подає незвичний опис частини тіла чи одягу, що приковує увагу.

3. *Варяги-баблоруби* – композит, утворений від *варяги* (історичний етнонім) та жаргонного складу *бабло* («гроші») + *рубати*. Простежуємо ідею злиття історії з сучасністю: вождь-воїн–«рубач бабла». Таке сполучення видає авторську іронію над амбіціями новітніх «воїнів».

4. *Як панотець кадилом махати* – стійка фраза, узятая з «*Польових досліджень...*». Вислів «махати кадилом, наче панотець (священник)» перетворюється на образне порівняння про людину, яка безперестанно жестикулює чи розмахує чимось. Авторка не просто описує дію, а створює своєрідний імператив: стався до життєвих речей із благоговінням чи театральною урочистістю, «з розмахом, мов кадилом» [14]. Цей вираз-формула не піддається буквальному аналізу, але одразу передає характер персонажа.

5. *Автогеобіографія* – цей неологізм (від «авто-» + «географія» + «біографія») трапляється в аналізі стилю О. Забужко, зокрема у лінгвістичних дослідженнях, як один із прикладів її індивідуально-авторської лексики.

Механізм творення: композиція трьох частин – префікса + двох основ. Семантично «автогеобіографія» означає «авторське переплетення географічного простору й біографії»: у творах О. Забужко простір (місця, локації) нерідко пов'язаний із особистим досвідом, історією, пам'яттю. Ця лексема підкреслює, що географія для авторки – не просто тло, а складова її жіночої біографії, самоідентифікації й творчості.

6. *Дезик* – ще приклад авторського новотвору, зафіксований як абсолютний неологізм. Корінь «дез-» (можливо від «дез-» значення «роз-» або «зникнення») + «-ик» → «дезик» створює слово, яке може означати щось неясне, розпорошене, «дещо зникле, примарне»: символ абстрактної втрати або «дез-чогось» (дезіденція, дезорієнтація, дезінтеграція). Такий неологізм надає змогу писати про внутрішні стани, емоції, які не вкладаються в традиційну лексику, і дає читачеві відчуття, що мова персонажів або автора «тремтить на межі зникнення».

7. *Жовтоплямний* – прикметник-неологізм, також згаданий у дослідженнях лексикографів. Основоскладання «жовто-» + «пляма» + суфікс «-н(ий)». Семантика: передає образ «жовтої плями» – можливо, фізичної, метафоричної або психологічної. У текстах О. Забужко це слово може символізувати не просто колір, а слід, шрам, позначку на пам'яті, в душі або в просторі (місце, подію). Це створює емоційно-барвний, контрастний образ, який виходить за межі простого опису кольору.

8. *Остопранцюватіти* – ще один неологізм, зафіксований у мовному «запасі» О. Забужко. Структура: «о-» (префікс), «стопранц-» (корінь, можливо, від накладання «танцювати» та «працювати» з трансформацією), суфікси «-юват-і-ти». Це дієслово з дуже «авторським» звучанням, яке може означати «танцювати якось незвично», «колихатися», «рухатися легко, але з певною грацією» або навіть «жити в ритмі, що нагадує танець / ранець / рюкзак» (як метафора життя, руху, переміщення). Такий неологізм ілюструє, наскільки у стилі Оксани Забужко словотворчість – це не лише естетика, а спосіб

концептуалізації буття: «остопранцюватіти» – це не просто дія, це спосіб існування, який звучить як музика, як метафоричний танець життя.

У наведених прикладах простежуємо, що О. Забужко працює на рівні морфем і афіксів – вона комбінує основи так, щоб породити новий зміст, іноді порушуючи номінативні очікування (як у випадку з присвоєнням людської дії абстрактному поняттю *гризти*). Суфікси *-чик*, *-ик* уособлюють зменшувально-пестливі чи іронічні відтінки. Словотворчі моделі за формою охоплюють і афіксацію (*пра-* у *пра-пра-українка*), і складання. Кожне нове слово супроводжується багаторівневим контекстом, тому коментарі на рівні морфем надають змогу розкрити глибину авторського задуму.

Отже, словотвірні інновації в художній мові Оксани Забужко не просто оновлюють лексику, а виконують складну функцію вираження авторських смислів. Вони задають тон і ритм тексту, утворюють «містки» між словами та ідеями, з'єднують жанри і рівні спілкування – від розмовного до науково-філософського – в єдине цілісне мовне полотно. Усі наведені приклади свідчать: словотворча творчість Забужко поєднує морфологічну винахідливість із глибиною змісту, відображаючи як особистісний стиль авторки, так і загальні тенденції української літературної мови

Висновки до Розділу 2

Отже, у другому розділі встановлено, що словотвірні інновації становлять ключовий компонент ідіостилу Оксани Забужко, визначаючи її мовну своєрідність у художніх і публіцистичних текстах. Авторка активно використовує афіксацію, словоскладання, граматичні переходи та складні композиційні моделі, що забезпечують високий рівень семантичної місткості й експресивності її новотворів. Доведено, що інноваційні лексеми виконують у текстах письменниці не лише стилістичну, а й номінативну, когнітивну, емоційно-експресивну та міфопоетичну функції. Словотвірні експерименти

Забужко сприяють збагаченню сучасної української мови, формуванню глибоких культурних смислів і структуризації художнього простору її творів.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СЛОВОТВІРНИХ ІННОВАЦІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗЗСО

3.1. Психолінгвістичні та педагогічні засади формування мовної компетентності учнів

Мовну компетентність в освітньому контексті визначають як цілісну здатність особистості володіти системою мови, її засобами, нормативними й варіативними формами, адекватно використовувати їх у комунікативній, пізнавальній та творчій діяльності [23, с.82].

У межах психолінгвістики *мовну компетентність* науковці пов'язують з внутрішньою мовною свідомістю, механізмами мовного сприймання, використання мовних засобів та метамовленнєвою рефлексією. Наприклад, дослідження Т. Окунович показує, що психолінгвістичні чинники, які забезпечують опанування мовознавчих термінів на уроках мови, значною мірою впливають на формування мовленнєвознавчої компетентності [30, с.163].

Педагогічні засади формування мовної компетентності передбачають системне поєднання дидактичних, методичних та організаційних умов навчання, що забезпечують розвиток мовної особистості, мовної свідомості, мовленнєвої діяльності та комунікативної готовності [27, с. 125–126].

Поділяємо думку І. Кабаченка про те, що формування мовної компетентності пов'язане з формуванням мовної особистості – суб'єкта мовної діяльності, здатного свідомо використовувати мову, моделювати мовленнєві ситуації, аналізувати й модифікувати власне мовлення [18, с.36]. *Мовленнєва свідомість* забезпечує рефлексію над мовою, включає знання про мовні засоби, уміння оцінювати їхній вибір, метамовленнєве мислення.

До ключових пізнавальних механізмів, що забезпечують формування названої компетентності належать:

I. Увага – спрямована на мовний матеріал, що дозволяє школяру розпізнати морфеми, форманти, контекст, нові словотвірні моделі.

II. Пам'ять, спрямована на збереження і відтворення нових мовних форм (наприклад, новотворів), структурних схем словотвору.

III. Мислення, що забезпечує аналіз, порівняння, синтез мовних одиниць, виявлення закономірностей словотвору.

Дослідження Л. Трофименко доводять, що при важких мовленнєвих порушеннях саме когнітивні процеси є критичною ланкою засвоєння лексичного складу мови [40, с.180].

Учень проходить через *орієнтувальну фазу* (усвідомлення мети, аналіз завдання, вибір засобів) та *виконавчу фазу* (реалізація висловлення). На думку А. Андрущенка, у процесі формування компетентності важливо забезпечити, щоб учень бачив зв'язок між завданням (наприклад, творення нового слова) та метою, розумів засоби (морфеми, форманти), а потім виконав завдання – це забезпечує глибшу мовленнєву інтеграцію [2, с.281].

Педагогічні засади формування мовної компетентності.

1. Компетентнісний підхід – сучасна методика української мови, зорієнтована на компетентнісний підхід, метою якого є не лише засвоєння правил, а здатність діяти в процесі мовлення самостійно, критично, творчо.

2. Діяльнісний і рефлексивний підходи – навчання здійснюється через активну діяльність учня: аналіз, творення, рефлексію над мовними засобами. Рефлексія – важливий компонент: учень усвідомлює, які засоби вибрав, чому, який результат отримав.

3. Системність і послідовність – формування мовної компетентності повинно відбуватись за системою: від менш складного до більш складного, з урахуванням вікових, психологічних, мовних особливостей. Наприклад, вивчення основних закономірностей українського словотвору має передувати роботі з мовними інноваціями, зокрема новотворами.

4. Диференціація, індивідуалізація та інтеграція – методика повинна враховувати різний рівень навчальних можливостей учнів, їхні стилі навчання,

надавати вибір у завданнях, використовувати інтеграцію між темами (лексика, словотвір, орфографія, стилістика) та між предметами (рідна мова, література, історія).

5. Контекстуалізація мовного навчання – урок має забезпечувати зв'язок між мовними засобами і реальною комунікативною та пізнавальною ситуацією. Наприклад, аналіз особливостей словотворення здійснюється через тексти, контексти, авторські приклади, реальні комунікативні потреби.

6. Мотивація й активність учня – високий рівень мотивації сприяє глибшому засвоєнню: учень має відчувати, що володіння мовою для нього і суспільства є важливим, що створення нових слів – це не лише гра, а інструмент мислення й самовираження.

7. Оцінювання компетентності повинно враховувати не тільки правильність форм, а й здатність учня усвідомлювати засоби мовотворення, аргументувати вибір, творити опосередковані словотвірні моделі, інтерпретувати їхню функцію в тексті [6, с.30–33].

У рамках вивчення теми «Словотвірні інновації» названі вище психолінгвістичні й педагогічні засади набувають особливого значення:

- словотворення нових одиниць активізує когнітивні механізми – увагу до морфеми, пам'ять щодо засвоєних моделей, мислення через вибір форманта;
- використання авторських новотворів як матеріалу викладання створює мотиваційну базу: учні не просто вивчають стандартну лексику, а занурюються у процес появи мовної інновації, стають її співтворцями;
- методика навчання словотвору повинна бути системною, комунікативно-орієнтованою: учні аналізують нові слова в контексті авторської мови (наприклад, у творах Оксана Забужко), створюють власні моделі, рефлексують над ними;
- диференціація дозволяє адаптувати завдання з творчого словотвору для різного рівня учнів: від простих моделей (додавання до твірних основ суфіксів чи префіксів) до більш складних (композиція, калька, авторський словотвір);

- оцінювання має включати критерій творчого підходу учня до словотворення, адекватності, функціональності, аргументації – тобто не просто «скільки правильних форм», а «наскільки системно учень володіє засобами творення нових слів та їх застосуванням у мовленні».

Отже, психолінгвістичні та педагогічні засади формування мовної компетентності створюють теоретичну основу для методичної розробки теми словотвірних інновацій на уроках української мови. У наступній частині ми реалізуємо ці засади – розробляємо методику, яка враховує когнітивні, мотиваційні, діяльнісні компоненти та орієнтована на інтеграцію словотворчих завдань у мовний курс.

3.2. Розробка системи вправ і завдань для вивчення словотвірних інновацій (на матеріалі творів Оксани Забужко)

Вивчення словотвору через мовні особливості текстів відомих українських письменників відображає особливий підхід до вивчення української мови в школі загалом. Адже на уроках рідної мови учні можуть дізнатися про імена таких українських митців, вивчення творчості яких або не передбачене навчальною програмою, або подається оглядово в аналізі сучасного літературного процесу. Вважаємо, що для сучасного освітнього процесу важливо запропонувати системну послідовність методичних прийомів, вправ і завдань, спрямованих на формування в учнів здатності розпізнавати, аналізувати, інтерпретувати та творити словотвірні інновації на основі публіцистичних і художніх текстів Оксани Забужко.

Система орієнтована на загальноосвітню школу (ЗЗСО), адаптована для різних вікових рівнів (7–11 клас) та передбачає диференціацію завдань залежно від підготовки учнів. Методика поєднує лінгвістичний аналіз, розвиток творчих навичок і критичного мислення, а також формувальні й підсумкові оцінювання.

Беремо до уваги такі принципи побудови системи вправ:

- комплексність – поєднання сприйняття тексту, морфологічного аналізу, функційного тлумачення та продуктивної діяльності (творче відтворення, композиція новотворів);
- прогресивність – від простих вправ на розпізнавання й класифікацію до складних творчих і дослідницьких завдань;
- контекстність – робота тільки з реальними прикладами з творів Забужко (контекстні виписки або анотації), а не ізольованими словами;
- рефлексивність – обов’язковий блок обговорення мотивів використання новотворів, їхніх стилістичних функцій та впливу на сприйняття тексту;
- диференціація – варіанти для базового, середнього та складного рівнів;
- інтеграція з іншими предметами – література, історія, культурологія (міфопоетика, гендерний дискурс).

Запропоновані завдання та вправи зорієнтовані на такі цільові компетентності учнів:

- 1) *розпізнавальна компетентність*: вміти виділяти авторські неологізми й okazіоналізми в тексті;
- 2) *аналітична компетентність*: визначати тип словотвірної інновації (суфіксальна, префіксальна, композитна, синтаксична тощо), описувати морфемний склад;
- 3) *інтерпретативна компетентність*: пояснювати функцію неологізму в контексті (експресивна, номінативна, семантична, іронічна тощо);
- 4) *продуктивна компетентність*: створювати власні неологізми, аргументувати їхню семантику й функцію в художньому вислові;
- 5) *рефлексивна компетентність*: усвідомлювати етичні та естетичні наслідки використання словотвірних інновацій (належність до певного стилю, прочитуваність, культурний код).

1. Структура та типи вправ (послідовність уроків/блоків):

Блок 1 – Вступне ознайомлення та мотивація (1 урок)

Мета: зацікавити учнів специфікою авторського словотворення, розкрити зміст поняття «словотвірні інновації», навести приклади словотвірних інновацій.

Завдання:

– Читання короткого уривка з роману *«Музей покинутих секретів»* Оксани Забужко (1–2 абзаци) з попереднім словниковим забезпеченням.

– «Полювання за словами»: учні підкреслюють усі слова, які вони сприймають як незвичні, потім групують їх.

– Коротка фронтальна дискусія: які емоції/уявлення спричинили ці слова?

Диференціація: для 7–8 класів – фокус на розпізнаванні; для 10–11 класів – додати запит «які морфеми ми впізнали?»

Блок 2 – Морфемний та словотвірний аналіз (2–3 уроки)

Мета: навчити здійснювати морфемний аналіз новотворів; визначати основу (основи), корінь та афікси.

Типи вправ:

1) Розбір на морфеми: учні розбирають запропоновану авторську інновацію за будовою, виділяючи корінь, афікси, основу (твірну). Наприклад, слово *«задивленість»* розбираємо так: основа *задивлен-* + суфікс *-ість* + нульова флексія.

Приклад завдання: Розберіть неологізм *«вибулькуюче запитання»* на морфеми.

Зразок відповіді: «вибульк-» (основа від дієслова *вибулькувати*) + суфікс *-юч-* + закінчення *-е*; «запитання» – корінь *пит-* + префікс *-за*, суфікс *-анн(я)*.

2) Аналіз авторської графіки: учні визначають роль літери «г» у словах на кшталт «генетичний», «гламурний», порівнюють з нормативним вживанням.

Приклад завдання: Розгляньте слово *«генетичний»* (авторське написання) і порівняйте з нормативним *«генетичний»*. Поясніть, яке значення додає авторська «г» (наприклад, розмовний відтінок, експресивність).

Зразок відповіді: «Генетичний» – авторський неологізм з початковою літерою «г-», замість нормативної – «г». Літера «г» може підкреслювати розмовність або акцентувати новизну терміна. Нормативно: «генетичний».

3) Завдання «виправи або поясни»: учні визначають, чи можливе нормативне відтворення авторського слова та чим воно відрізняється від авторської форми.

Приклад завдання: Розглянемо приклад «електронкою» (електронка) (від твірного слова *електронний* + суфікс «-к-(ою)»). Яка нормативна форма цього поняття? Як зміщується значення в авторському неологізмі?

Зразок відповіді: Нормативно – «електронна листівка». Авторський варіант «електронкою» – переносна номінація з розмовним відтінком.

Очікувані навички: правильний морфемний розбір, аргументована класифікація.

Блок 3 – Функційний та стилістичний аналіз слів (2–3 уроки)

Мета: з'ясувати функції неологізмів у тексті.

Типи вправ:

- Комплексний табличний аналіз: учні складають таблицю, у якій наводять обрані неологізми з тексту й зазначають для кожного: морфемну структуру, тип словотворення, функцію у вислові (номінативна, експресивна тощо), приклад контексту та емоційне забарвлення.

Приклад завдання: Заповніть таблицю для слова «задивленість»:

Слово	Морфемна структура	Тип словотворення	Функція	Контекст	Емоційне забарвлення
задивленість	Корінь <i>дивл-</i> , префікс <i>за-</i> , суфікси <i>-ен-</i> , <i>-ість-</i> , нульове закінчення	Морфологічний спосіб творення, суфіксальний неологізм	номінативна (позначає стан)	«Вона була в повільній заціпенілій задивленості... »	спокійно-замислене

Зразок відповіді: «задивленість» – корінь *дивл-*, префікс *за-*, суфікси *-ен-*, *-ість-*, нульове закінчення; тип – суфіксальний неологізм; функція – номінативна (позначає внутрішній стан героїні); контекст: «[...] в її очах

з'явилася заціпеніла *задивленість*»; емоційне забарвлення – меланхолійно-рефлексивне.

- «Читач і автор» (групова робота): одна група учнів інтерпретує значення і функцію неологізму з позиції читача, інша – з уявної позиції авторки (яку мету мала Оксана Забужко під час вибору цього слова).

Приклад завдання: Розгляньте слово «*гламурний*»: група «читач» пояснює його простий, розмовний зміст (похідне від «*гламур*»), група «автор» – шукає можливі іронічні чи експресивні відтінки (наприклад, критика поверхової моди).

Зразок відповіді: Група «читач» може сказати, що «*гламурний*» описує сучасне явище (показності, гламурності в житті), відтак група «автора» вказує на підкреслення іронії або дисонансу (використання «г» звучить штучно, натякає на перевагу західних модних трендів у контексті розмовного стилю).

- Порівняння вживання одного неологізму: зіставлення контекстів з одним і тим самим словотворчим елементом у художньому та публіцистичному текстах.

Приклад завдання: Проаналізуйте слово «*зашкруміле*» у романі Забужко і в журналістському тексті про події 90-х. Опишіть, як воно працює в обох стилях (наприклад, у романі – емоційна характеристика подій; у статті – фактичне називання подій).

Зразок відповіді: У художньому тексті слово «*зашкруміле*» може виступати як авторське словоутворення – не зафіксоване в словниках, тобто неологізм або стильовий неформалізм. У контексті воно має метафоричне, експресивне забарвлення – наприклад, «золтаво зашкруміле...» може викликати відчуття теплоти, домашнього затишку, смаку; це створює емоційний образ, покликаний передати суб'єктивне сприйняття, атмосферу, настрій героя.

Якщо ж те саме слово «*зашкруміле*» з'явиться в публіцистичному / журналістському тексті, то, ймовірно, воно втратить свою художню метафоричність та виконуватиме більш нейтральну, описову функцію – тобто

використовуватиметься для передачі факту чи реального явища, без смислового / емоційного навантаження, характерного для художнього стилю.

Блок 4 – Корпусні дослідження та робота з контекстом (1–2 уроки)

Мета: навчити учнів користуватися цифровим / паперовим корпусом текстів для пошуку, фіксації й інтерпретації частотних моделей словотвірних інновацій.

Завдання:

- 1) пошук у запропонованому корпусі (складання невеликої бази з 20–30 виявлених неологізмів);
- 2) побудова простих статистик: частота префіксів, суфіксів, найбільш вживані корені;
- 3) групова презентація виявлених закономірностей.

Матеріали: збірка уривків з творів Оксани Забужко у форматі PDF / роздатковий матеріал.

Приклад завдання: Використайте електронний корпус текстів. Знайдіть 5 контекстів вживання слова «зашкруміле» (як потенційного авторського словоутворення), – зазначте тип словотворення (наприклад, «авторське неологізм/похідне слово»), і складіть таблицю частоти вживання суфіксів або форм, утворених від цього слова (якщо є), або ж фіксуйте частоту самої лексеми «зашкруміле»

Блок 5 – Творчі вправи (2 уроки + домашня робота)

Мета: розвинути продуктивні навички словотворення.

Приклади вправ:

- Генератор неологізмів: учні отримують перелік коренів й афіксів; завдання – створити смислово виправдані новотвори та пояснити їхню функцію (усно/письмово).
- Реконструкція уривку: частина тексту містить «пропущені» неологізми – учні створюють слова для заміни, які б зберегли стиль.

– Мікроесе: написати 150–250 слів у стилі О. Забужко, використавши хоча б три новотвори.

Критерії оцінювання творчих робіт: адекватність семантики, стильова відповідність, оригінальність, мовна правильність.

Приклад вправи: Генератор неологізмів. Наведено корені *книго-*, *мистецтв-*, *зна-*, *вир-*; афікси *-о-*, *-иц-*. Учні утворюють слова, наприклад, «*книговир*» (той, хто створює книги) або «*мистецтвознавиця*» (фахівчиня з мистецтв), і пояснюють їх значення.

Блок 6 – Інтерпретація та критичне мислення (1 урок)

Мета: навчити учнів здійснювати критичну оцінку етичних / естетичних аспектів словотворчості.

Дискусійні завдання:

1. «Чи має автор право винаходити слова?» – дебати у форматі «за / проти».
2. Аналіз впливу неологізмів на читача: чи ускладнюють вони розуміння? Чи додають цінності творові?

Рефлексія: учні формулюють власну позицію й аргументують її мовними прикладами.

Блок 7 – Підсумкове завдання / дослідницький проект (домашньо-класна робота, 1–2 тижні)

Варіанти:

- Мікропроект «Словотворення Оксани Забужко»: дібрати 30 неологізмів, подати їхній морфемний аналіз і функційну інтерпретацією; оформити у вигляді електронної брошури.
- Аналітична реферативна робота (6–8 сторінок) на тему «Словотвірні засоби й функції у вибраному творі Оксани Забужко».
- Презентація з порівнянням словотвірних стратегій Оксани Забужко та іншого сучасного автора.

Оцінювання: Виконання підсумкових завдань оцінюється за такими критеріями: глибина змістового аналізу (чіткість формулювань, аргументованість висновків), відповідність темі, оригінальність підходу, логічність викладу, мовна грамотність.

Завдання (зразки вправ з інструкціями й відповідями):

Вправа 1 (розпізнавання). Інструкція: прочитайте уривок і випишіть 10 словотвірних інновацій; класифікуйте їх за типом.

Приклад уривку (О. Забужко, «Музей покинутих секретів»): *«Колись вони були командою – коли це було?.. Так давно, і так недавно, – це й була її справжня молодість, за відчуттям **безмежностиможливостей** насамперед, – буремні дев'яності, вільна плавба...»*

Приклад відповіді: «**безмежностиможливостей**» – неологізм: лексикалізація компонентів словосполучення **безмежности + можливостей** (підкреслює необмеженість можливостей); функція – експресивна / підсилювально-образна.

Приклад (зразок відповіді): «**задивленість**» – суфіксальний неологізм (**-ість**), функція: номінативна / семантична (позначення внутрішнього стану).

Вправа 2 (морфемний розбір). Інструкція: розберіть слово на морфеми – «**вибулькуюче** запитання», «**дехороризувати**», «**мистецтвогриз**».

Зразки відповідей: «**ви-бульк-у-юч-е** запитання (суфікс **-уч-**) (основа **вибулькуюч-**)»; «**де-** (префікс) + хорор (корінь) + **-изува-ти** (суфікси)».

Вправа 3 (інтерпретація функції). Інструкція: виберіть 5 неологізмів і напишіть коротку інтерпретацію їхньої функції в контексті (3–4 речення кожна). Оцінка за глибиною аналізу та аргументами з тексту.

Вправа 4 (продуктивна). Інструкція: створіть 5 новотворів на задану тему (наприклад, «сучасний дім», «кіберкультура», «емоційний стан») і поясніть принципи утворення слів та їхню функцію. Приклад: «**дейдрімінг**» – «той, хто практикує дейдрімінг» – дейдрімінг (від англ. *daydreaming*) трапляється в

контексті О. Забужко як мовний неологізм, який авторка сама пояснює як «сон наяву» або «сон з відкритими очима»

Рубрика оцінювання (зразок)

Критерії / Максимум:

- коректність морфемного розбору – 10
- точність класифікації – 10
- глибина інтерпретації – 20
- оригінальність самостійно створених неологізмів – 20
- стилістична відповідність (для творчих завдань) – 20
- мовна грамотність – 10

Сумарно – 100 балів. Рівні: від 85 – відмінно; 70–84 – добре; 50–69 – задовільно; нижче 50 – потребує доопрацювання.

Матеріально-технічне забезпечення та дидактичні матеріали

1. Обов'язкові: друковані картки з уривками текстів Оксани Забужко, таблиці морфем, робочі аркуші для морфемного розбору.
2. Бажані: комп'ютери/планшети з доступом до електронного корпусу текстів, інструменти для спільної роботи (Google Docs, Padlet), аудіозаписи виступів Оксани Забужко.
3. Додатково: словники (СУМ, сучасні тлумачні), коротка методична брошура для вчителя з підказками та критеріями оцінювання.

Рекомендації щодо диференціації

- для 7–8 класів: спрощені завдання з фокусом на розпізнаванні й простому морфемному розборі; творчі завдання – у парному форматі;
- для 9–10 класів: складніші аналізи функцій, робота з контекстом, порівняння художнього й публіцистичного вживання новотворів;
- для 11 класу: дослідницькі проекти, робота з корпусною лексикографією, підготовка рефератів і конференційних виступів.

Інтеграція в навчальний план і міжпредметні зв'язки:

- література: спільні уроки з аналізом стилю Оксани Забужко;

- історія/культурологія: словотвір як інструмент відтворення національної пам'яті;
- інформатика: створення електронного корпусу неологізмів, візуалізація частот.

Оцінка ефективності методики (пропозиції).

1. Формувальне оцінювання: портфоліо учня (завдання, мовні аналізи, творчі роботи).
2. Підсумкове: проєкт або письмова робота з використанням рубрики.
3. Метрики успіху: кількість учнів, які можуть пояснити 10+ неологізмів; здатність генерувати адекватні неологізми (не менше 4-х семантично аргументованих одиниць); підвищення якості усного й письмового мовлення (оцінки за рубрикою).

Отже, розроблена система вправ і завдань поєднує аналітичні та продуктивні підходи, дає можливість учням не лише розуміти й інтерпретувати словотвірні інновації Оксани Забужко, а й самостійно створювати адекватні неологізми, розвивати критичне мислення й мовну творчу компетентність. Система є гнучкою для впровадження у ЗЗСО й може бути розширена додатковими методичними матеріалами: робочими аркушами, тестовими наборами, електронною базою неологізмів і модулем для профільних класів.

З метою практичного застосування розробленої нами методики пропонуємо зразок уроку з теми «Словотвірні інновації як засіб індивідуалізації мовлення письменника (на матеріалі творів Оксани Забужко)». Наведений приклад демонструє поетапну реалізацію системи вправ, спрямованих на формування в учнів умінь аналізувати авторські новотвори, визначати їхню словотвірну структуру, стилістичні функції та відтворювати аналогічні прийоми у власному мовленні. Зразок такого уроку, побудований відповідно до комунікативно-діяльнісного й компетентнісного підходів (*Дивитися Додаток А*).

3.3. Методичні рекомендації для вчителя щодо використання інноваційного мовного матеріалу на уроках української мови

У процесі вивчення словотвірних інновацій на уроках української мови важливим є створення методичних умов, що забезпечують не лише засвоєння знань про словотвір як систему, а й розвиток мовного чуття, здатності усвідомлено сприймати інноваційні явища та використовувати їх у власному мовленні. Методика роботи з інноваційним мовним матеріалом передбачає органічне поєднання теоретичного, практичного й творчого аспектів, що ґрунтуються на принципах діяльнісного, комунікативного, культурологічного та особистісно орієнтованого навчання.

Першим етапом роботи вчителя є добирання навчального матеріалу, що має лінгводидактичну цінність. У цьому контексті доцільно використовувати тексти сучасних українських письменників, зокрема Оксани Забужко, чия мовотворчість репрезентує широкий спектр авторських словотвірних інновацій. Добираючи матеріал, учитель має орієнтуватися на доступність мовних одиниць для сприйняття учнів певного віку, а також на їхню семантичну й стилістичну насиченість. Перевагу слід надавати уривкам, у яких новотвори виступають носіями естетичного змісту, відображають авторське світобачення й водночас мають чітко зрозумілу словотвірну структуру.

На другому етапі здійснюється системна робота над аналізом інноваційних одиниць. Учитель має спрямовувати учнів визначати способи словотворення, встановлювати мотиваційні зв'язки між основами й афіксами, аналізувати семантичні зрушення, що виникають унаслідок творення неологізмів. Доцільно застосовувати прийоми порівняння нормативних й інноваційних форм, що дозволяє глибше осмислити закономірності розвитку української мови та показати, як мовна система реагує на соціокультурні й естетичні потреби сучасності. Ефективним є використання структурно-семантичних моделей для класифікації авторських неологізмів, а також ведення тематичного словничка інноваційних одиниць із коротким тлумаченням.

Третім важливим напрямом методичної роботи є формування в учнів умінь використовувати інноваційний мовний матеріал у власному мовленні. Учитель має створювати ситуації творчого мовленнєвого самовираження, у яких учні, наслідуючи або трансформуючи авторські прийоми, створюють власні новотвори з урахуванням норм і стилістичних можливостей української мови. Такі вправи сприяють розвитку мовного чуття, збагаченню активного словника й усвідомленню естетичної функції слова. Водночас педагог повинен акцентувати увагу на межах нормативності, пояснюючи різницю між художнім експериментом і мовною помилкою, формуючи в учнів критичне ставлення до мовних новацій.

Особливу роль у методиці вивчення словотвірних інновацій відіграють *інтерактивні технології*. Групові форми роботи – лінгвістичні дискусії, мікропроекти, рольові ігри – дозволяють розвивати аналітичне мислення та комунікативні компетенції. Доцільним є залучення мультимедійних засобів: створення інтерактивних карт словотвірних полів, візуалізація процесу творення неологізмів, робота з електронними корпусами текстів сучасної української літератури. Такі прийоми активізують пізнавальну діяльність, сприяють формуванню дослідницьких навичок і посилюють міжпредметні зв'язки з літературою та культурологією.

Методичні рекомендації мають також ураховувати вікові та психологічні особливості учнів. У середній школі пріоритетним є формування пізнавального інтересу та емоційного залучення через роботу з яскравими прикладами мовної творчості. У старших класах доцільно поглиблювати аналітичний рівень роботи, використовуючи елементи лінгвістичного аналізу тексту, порівняльні таблиці, словотвірні схеми. Важливою є також систематизація здобутих знань через підсумкові творчі роботи – есе, лінгвістичні коментарі, створення словників новотворів сучасної літератури.

Учитель повинен виступати не лише посередником між мовним матеріалом і учнем, а й організатором пізнавально-творчої діяльності, у якій формуються ключові компетентності сучасного школяра: мовна,

комунікативна, культурна, інформаційна. У цьому контексті інноваційний мовний матеріал стає дієвим інструментом формування мовної особистості, здатної осмислено сприймати динаміку українського слова й творчо реалізовувати власний потенціал у мовленні.

У практичному аспекті методичні рекомендації передбачають гнучке поєднання різних форм роботи: лінгвістичних спостережень, евристичних бесід, проблемних запитань, лінгвокультурного коментування тексту. Доцільно застосовувати диференційований підхід, пропонуючи завдання різного рівня складності, що відповідають мовним здібностям учнів. Результатом системної роботи з інноваційним мовним матеріалом має стати не лише засвоєння поняття словотвірної інновації, а й формування стійкої потреби в мовному саморозвитку, здатності відчувати красу, силу й динаміку рідного слова.

Висновки до Розділу 3

Отже, у третьому розділі з'ясовано, що ефективне вивчення словотвірних інновацій у ЗЗСО ґрунтується на поєднанні психолінгвістичних механізмів (уваги, пам'яті, мислення) та педагогічних принципів компетентнісного й діяльнісного навчання. Розроблена система вправ демонструє, що поетапна робота – від розпізнавання авторських неологізмів Оксани Забужко до їх творчого відтворення – сприяє розвитку мовної, аналітичної та продуктивної компетентностей учнів. Методичні рекомендації засвідчили важливість контекстного аналізу, інтерактивних форм роботи та творчих завдань, що мотивують учнів до осмисленого використання інноваційних мовних одиниць. Упровадження таких підходів робить уроки української мови сучасними, формує мовну гнучкість і розвиває здатність учнів свідомо працювати з новими словотвірними моделями. Отже, словотвірні інновації виступають ефективним засобом розвитку мовної особистості та підвищення культури українського мовлення.

ВИСНОВКИ

Словотвір у класичному розумінні постає як системно організована частина мовної системи, яка вивчає механізми творення похідних одиниць та їхні мотиваційні, морфологічні й семантичні зв'язки з твірними основами. Ключовими компонентами цієї системи є морфеми (корінь, словотворчі форманти (префікси, суфікси, постфікси, їхнє поєднання тощо)) і мовні операції (афіксація, словоскладання, конверсія тощо), що визначають продуктивність і ступені похідності лексичної одиниці. Словотвір виконує не лише технічну роль у збагаченні лексикону, а й виступає структурним інструментом, що поєднує лексико-семантичний, морфемний та стилістичний рівні мови – отже, його вивчення має як теоретичне, так і прикладне значення для формування мовної компетентності учнів.

Словотвірні інновації мають багатовимірну типологію: вони постають як похідні одиниці, утворені й морфологічним (афіксація), і неморфологічними способами (композиція, аббревіація, конверсія, семантичне перенесення, контамінація). Вони вирізняються за семантикою (нові лексеми – неосемантизми) і функційною роллю в дискурсі (номінативна, експресивна, комунікативна тощо). Інновації виступають маркером мовної динаміки, реагуючи на технологічні, соціокультурні й медійні трансформації; у публіцистичному й художньому дискурсах вони не лише номінують нові референти, а й конструюють стилістичні й індивідуально-авторські смисли, тому їхнє дослідження дозволяє простежити як внутрішню морфологічну еволюцію, так і ширші культурно-комунікативні зміни.

Адекватне вивчення мовних інновацій вимагає синтезу методологічних підходів: когнітивно-антропоцентричний дає розуміння мотивації й концептуалізації нових одиниць, соціолінгвістичний – їхніх соціальних детермінант, функційно-структурний – їхнього місця в граматико-лексичній системі, а прагматичний – комунікативної доцільності й стадій соціалізації. Інтеграція цих парадигм забезпечує багатовимірний аналіз інновацій

(формальний, семантичний, функційний і соціокультурний) і формує методологічну базу для подальших емпіричних досліджень (корпусні дослідження, контекстний аналіз, міждисциплінарні порівняння), зокрема в дослідженні словотвірної практики Оксани Забужко та розробці навчально-методичних матеріалів для шкільної практики.

Досліджуючи лінгвостилістичні особливості мови Оксани Забужко, ми констатуємо, що її ідіолект постає як цілісна, системно організована мовна практика, яка поєднує широкий хронологічний діапазон лексики, автентичні діалектні елементи з модерними сленговими й запозиченими одиницями. Така поєднаність супроводжується орфографічною й морфологічною сміливістю (відновлення графеми «г», експерименти з афіксацією і ступенями похідності), складною синтаксичною організацією (тривалі періоди, парцеляція, еліпсис) і виразною поетикою речення, що робить мову авторки одночасно інтелектуальною й емоційно насиченою. Описані засоби не лише формують яскравий і впізнаваний ідіостиль, а й виступають механізмом семантико-стилістичного оновлення сучасної української літературної мови.

В есеях і публічних виступах О. Забужко дериваційні моделі – суфіксальні, префіксальні, композиційні та комбіновані – слугують не тільки для номінативних потреб (називати нові суспільні явища), але й виконують глибоко стилістичну та когнітивну функцію. «Публіцистичні неологізми» в її текстах працюють як концептуальні маркери й інструменти аргументації: вони формують авторську термінологію, стимулюють читача до рефлексії та дозволяють конденсувати складні ідеї в мовні одиниці, здатні транслювати критичну і культурно-історичну позицію. Такий словотвір має також виховну й просвітницьку роль, бо навчально акумулює нові смисли в мовній практиці та стимулює словникову адаптацію в суспільному дискурсі.

Щодо функцій словотвірних інновацій у художніх текстах, ми виявили, що у прозі О. Забужко неологізми є багаторівневими семантичними одиницями: вони створюють образність, підсилюють поетику тексту та одночасно формують наративні вузли й лейтмотиви. Морфологічні й синтаксичні

експерименти (голофразис, складні композити, граматичні переходи) функціонують як засіб поетизації прозового дискурсу, засіб міфопоетичної репрезентації та способи артикуляції гендерного й національного змісту. Ці операції зі словом не лише збагачують літературну мову, але й створюють стійкі ідіостилістичні маркери, що роблять творчість автора предметом як лінгвістичного, так і культурологічного й лінгводидактичного дослідження.

Формування мовної компетентності у школярів має ґрунтуватися на поєднанні механізмів когніції (увага, пам'ять, мислення) та системних педагогічних принципів (компетентнісний, діяльнісний, рефлексивний, диференційований підхід). Практичне впровадження цих засад у роботі зі словотвірними інноваціями на уроках української мови вимагає моделювання орієнтувальної та виконавчої фаз мовленнєвої діяльності, забезпечення контекстуалізованих вправ і стимулювання метамовленнєвої рефлексії. Оцінювання успіху навчання повинно виходити за межі формальної правильності – включати критерії аргументації словотвірних рішень, креативності та адекватності вжитку, а також відстежувати динаміку формування мовної особистості.

Запропонована в роботі методична модель навчального модуля з дослідження словотвірних інновацій є послідовною, багаторівневою та практично орієнтованою: вона об'єднує аналітичні процедури (морфемний розбір, словотвірний аналіз, класифікації тощо), функційно-стилістичний аналіз, корпусну роботу і продуктивні творчі завдання, а також завершується підсумковими дослідницькими проектами та системою рубрик для оцінювання. Така структура дозволяє досягати цільових компетентностей – від розпізнавання неологізмів до їх усвідомленого творення й інтерпретації – і легко адаптується до вікових і предметних особливостей ЗЗСО; вбудовані механізми диференціації й інтеграції роблять методику ефективним інструментом для формування аналітичної і креативної мовної спроможності учнів.

У проведеному дослідженні підкреслюємо необхідність ретельного добирання матеріалу, поетапного й інтерактивного аналізу авторських інновацій, а також створення безпечного середовища для експерименту зі словом: поєднання порівняльних вправ, рольових ігор, мультимедійних інструментів і рефлексивних практик забезпечує усвідомлене засвоєння і використання неологізмів. Учитель у цій системі сприяє ефективній комунікації та взаємодії в групах, допомагає учасникам у дослідницькій діяльності, постає як автор рубрик і модератор дискусій про етичні, стилістичні й культурні виміри мовної інновації.

Реалізація наведених рекомендацій сприятиме не лише мовному розвитку учнів, а й формуванню їхньої лінгвокультурної ідентичності та творчої мовної самостійності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адах Н.А. Авторські лексичні новотвори Василя Барки (функціонально-стилістичний аспект). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, 2009. Вип. 19. С. 200–206.
2. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирева, Ю.В. Романюк; Відп. ред. Є.А. Карпіловська. К.: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.
3. Андрущенко А.О. Психологічні та психолінгвістичні фактори формування граматичної компетентності майбутніх філологів з другої іноземної мови. *Вісник СумДУ*. 2014. № 1 (35). С. 280–289.
4. Бондаренко Г.П. Морфологічні способи творення галузевих термінів на позначення понять лінгвістики. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 2020. №4. Ч.1. Т.31(70). С.12–17
5. Букова Т.В. Неологізми в інтернет-дискурсі: динаміка мовних інновацій у цифровій комунікації. *Львівський філологічний часопис*, 2024. №(16). С. 24–32.
6. Вокальчук Г.М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект) / За ред. А.П. Грищенка. Рівне: РДГУ, 2004. 526 с.
7. Гайдученко Г. Емоційно-експресивна функція okazіоналізмів у прозі Оксани Забужко. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Лінгвістика*, 2014. № XXI. С.200–204.
8. Гарбар І.В., Гарбар А. І. Формування мовленнєво-комунікативної компетентності студентів на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням). *Педагогічні науки: теорія та практика*, 2022. №(4). С.29–34
9. Голобородько Я.Ю. Резонансне слово Оксани Забужко в українській прозі. *Вісник НАН України*, 2008, № 1. С.45–50

10. Гордієнко А.М., Волотовська Т.П., Литвин Н.Б. Словотвірна активність сучасної української мови в умовах соціальних трансформацій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 36(75). № 4. С. 19–24

11. Городенська К.Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? *Українська мова*, 2013. № 2(46). С. 3–12.

12. Гороф'янюк І.В., Павлушенко О.А., Павликівська Н.М., Прокопчук Л.В. Сучасна українська літературна мова: підготовка до атестації: навчальний посібник для підготовки здобувачів СВО бакалавр галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, 03 Гуманітарні науки, спец. 014 Середня освіта (Українська мова і література), 035 Філологія. *Українська мова та література*. Вінниця : Твори, 2021. 158 с.

13. Демешко І.М. Лексико-словотвірні інновації в медіадискурсі періоду війни. *Наукові записки ЦДУ імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*, 2023. Вип. 2(205). С. 58–63.

14. Демешко І.М. Мотиваційні функції та словотвірноморфологічна специфіка новотворів. *Наукові записки ЦДУ імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*, 2023. Вип.1(204). С. 28–34

15. Єрмоленко С.І. Данильченко А. О. Семантичні типи вокативів у прозі Оксани Забужко. *Українська література в загальноєвропейському контексті: зб. наук. пр.*, 2019. Вип. 3. С. 82–88.

16. Жадлун М., Саржинська К. Експлікація порівнянь у повісті Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку». *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2023. Вип. 6 (том 2). С. 122–128.

17. Забужко О. Музей покинутих секретів. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2745#google_vignette (дата звернення 19.10.2025).

18. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2744> (дата звернення 25.10.2025).

19. Забужко О. Сестро, сестро» – художньо стильові особливості твору.
URL: <https://smekni.com/a/136456-5/oksana-zabuzhko-sestro-sestro-khudozhno-stilov-osoblivost-tvoru-5> (дата звернення 19.10.2025).
20. Забужко О. Українська – мова, за яку розстрілювали. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2016/11/09/oksana-zabuzhko-ukrayinska-mova-za-yaku-rozstrilyuvali> (дата звернення 19.10.2025).
21. Зінченко Т. Мова, за яку розстрілювали. Про фобію меншовартості, або Скільки можна умовляти? URL: https://espreso.tv/article/2019/02/19/mova_za_yaku_rozstrilyuvaly_pro_fobiyu_menshovartosti_abo_skilky_mozhna_umovlyaty (дата звернення 19.10.2025).
22. Кабаченко І., Артеменко Ю. Концептуальні засади формування мовної особистості майбутніх філологів-перекладачів. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*, 2024. № 3 (13). С.33–37.
23. Карпіловська Є.А. Вплив інновацій на стабільність мовної системи: регулятори системної рівноваги. *Мовознавство*. 2008. № 2–3. С. 148–158.
24. Карпіловська Є.А. Динаміка сучасної української мови в словниках нового покоління (проект серії словників нової української лексики). *Українська мова*. 2004. № 3. С. 3–29.
25. Кислюк Л.П. Словотвірна номінація в сучасній українській мові: система – узус – ідіолект : дис. ... д-ра. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 616 с.
26. Клименко Н.Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: Монографія. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
27. Корпан Л.Б. Створення корпусу неологізмів та опис процесу їх семантичного анотування. *UNIVERSUM. Розділ 12. Філологія та журналістика*, 2024. № 14. С.337–346
28. Кулик О.Д. Місце мовленнєвого розвитку в структурі комунікативної компетентності школярів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, 2018. Вип.1. С.77–85

29. Лінгвістично-інформаційні студії: Праці Українського мовно-інформаційного фонду НАН України: у 5 т. Т. 3: Тлумачна лексикографія. Кн. 3 : Динаміка лексико-семантичного складу Словника української мови у двадцяти томах / В. А. Широков та ін. Київ: Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2018. 230 с.

30. Лоцинова І. Індивідуально-авторські лексеми в есеїстиці Оксани Забужко. *Ukrainian sense*. 2024. С.107–115

31. Луценк Є. Оксана Забужко розповіла, яких словників їй бракує в українській мові. URL: <https://suspilne.media/amp/culture/859251-oksana-zabuzko-rozpovila-akih-slovniv-ij-brakue-v-ukrainskij-movi> (дата звернення 19.10.2025).

32. Мамчур Л.І. Лінгводидактичні підходи до формування комунікативної компетентності учнів основної школи. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*, 2011. Том 1. № 59. С.124–128.

33. Мислива В. Шевченківські алюзії у творчості Оксани Забужко. *Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2010. № 21. С. 97–102.

34. Мовчун Л. Обрії слова в мовосвіті Оксани Забужко. *Лексикографічний бюлетень*: Зб. наук. пр. Київ.: Ін-т української мови НАН України, 2017. Вип. 26. С. 29–36.

35. Окуневич Т.Г. Психолінгвістичні засади формування мовленнєвознавчої компетентності учнів. *Global challenges of contemporary issues: Collection of scientific articles*. Lardy Publishing House, 2018. С. 160–164.

36. Олексенко О. Тенденції в інновативному дієслівному словотворенні української мови. *Граматичні студії. РОЗДІЛ IV. Словотвір: напрями, аспекти дослідження*, 2017. Вип. 3. С. 87–90.

37. Плющ М.Я. Граматика української мови: У 2 ч. Ч. І. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: Підручник. Київ: Вища школа, 2005. 286 с.

38. Пономаренко С. Сучасна українська мова: Морфеміка. Дериватологія. Морфонологія: навчальний посібник; відп. ред. О. В. Крутоголова. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 300 с.

39. Приблуда Л.М. Словотвірна структура і функції абстрактних іменників в оповіданнях Оксани Забужко URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/476> (дата звернення 19.10.2025).

40. Руденко М.Ю. Дослідження студентами-філологами тенденцій розвитку письмового молодіжного соціолекту. *Сучасний лінгвістико-інформаційний дискурс: мовні засоби, наративи, символи, персоналії* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 29 квітня – 9 червня 2024 року. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 66–69.

41. Словотвір як розділ мовознавства URL: <http://www.linguist.univ.kiev.ua/WINS/pidruchn/stv/stv1.htm> (дата звернення 19.10.2025).

42. Стишов О.А. Особливості суфіксального словотворення неологізмів на позначення осіб у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження*, 2020. Вип. 53. С. 127–140.

43. Стишов О.А. Розмовні неологізми в сучасній українській мові. *Українське мовознавство*, 2024. № 1(54). С. 23–41.

44. Стратулат Н. Активізація творення жіночих номінацій як новий етап розвитку української мови. *Українське мовознавство*, 2021. №1(51). С. 46–60.

45. Сучасна українська мова: підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; за ред. О.Д. Пономарева. 4-те вид. Київ: Либідь, 2008. 488 с.

46. Таценко Н.В. Теоретичні засади антропоцентризму мовних інновацій *Вісник Житомирського ун-ту ім. Івана Франка*, 2006. Вип. 28. С. 208–210.

47. Тищенко О. Нові й актуалізовані слова та значення (словникові матеріали) у контексті сучасних неословників. *Українська мова*. 2011. № 1. С. 55–68.

48. Ткач Л.О. Літературно-писемна традиція як джерело лексико-стильових інновацій Оксани Забужко. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20170720-literaturno-pisemna-tradiciya-yak-dzherelo-leksiko-stilovih-innovacij-oksani-zabuzhko> (дата звернення 25.10.2025).

49. Ткач Л.О. Стверджуючись у мовомисленні (творчість Оксани Забужко у трьох контекстах). *Урок Української*. 2001. №4 (26). С. 10–16.
50. Трофименко Л.Т. Психолінгвістичні основи виявлення особливостей лексичного компоненту мовлення у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.*, 2021. №1(14). С.175–180.
51. Феномен творчості Оксани Забужко: інтелект-реліз / авт. укладач М. М. Максименко. Полтава, 2015. 24 с.
52. Чуприненко М. Неологізми в ідіостилі Оксани Забужко: структура, семантика, стилістичні властивості. *XVII International scientific and practical conference «Formation of Prospects for the Global Development of Humanity: Modern Problems of Science and Technology»*. Bologna, Italy. International Scientific Unity, 2024. 275 с.
53. Шимко Ю.М. Стилiстичнi функцiї видiлень у публiцистицi Оксани Забужко. С. 139–145. URL: https://library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/Filologichni_studii_2014.pdf (дата звернення 25.20.2025).
54. Яриновська К.Т. Неолексеми періоду 2022–2024 року у сучасних слов'янських мовах (на матеріалі польської та української). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2024. № 70. С. 119–123.
55. Ryskina M. Where New Words Are Born: Distributional Semantic Analysis of Neologisms and Their Semantic Neighborhoods. URL: <https://arxiv.org/abs/2001.07740> (дата звернення: 13.11.2025).
56. Shchypachova D.S. Neologism as a linguistic phenomenon in mass media. URL: https://kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/shchypachova_neologism.pdf (дата звернення: 13.11.2025).
57. Tredici M. D. The Road to Success: Assessing the Fate of Linguistic Innovations in Online Communities. URL: <https://arxiv.org/abs/1806.05838> (дата звернення: 13.11.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

*Приклад уроку з вивчення словотвірних інновацій
на матеріалі творів Оксани Забужко (10–11 клас, 90 хв.)*

Тема уроку: Словотвірні інновації як засіб індивідуалізації мовлення письменника (на матеріалі роману Оксани Забужко «Музей покинутих секретів»)

Мета - сформувати в учнів уміння розпізнавати авторські неологізми, визначати їхню будову, функції та стилістичний ефект у художньому тексті; розвивати аналітичні та творчі компетентності, мовну рефлексію й естетичне сприйняття слова.

Очікувані результати. Після уроку учні:

- розуміють поняття «словотвірна інновація», «оказіоналізм»;
- вміють розбирати неологізми на морфеми;
- пояснюють функції новотворів у контексті;
- створюють власні новотвори з дотриманням смислової й стилістичної доцільності.

Хід уроку

1. Організаційно-мотиваційний етап (10 хв.).

Учитель зачитує уривок (чи кілька уривків) з роману Оксани Забужко «Музей покинутий секретів», у якому трапляються неологізми.

Пропонуємо (за вибором) роботу з такими фрагментами тексту:

«[...] її миску теж обійшли при роздачі, тільки старуха хотіла в ту миску вже не просто уваги телекамер, як цей мистецтвогриз, а, бери вище, – мученицького вінця, і терзала мене на те, щоб я їй підпряглась його плести...»;

«[...] а геній комунікації Василько, який навіть перехожого в вуличному синхроні вмів за півтори хвилини виставити навіки-неповторним, тимчасом десь на краю світу розглядає канадських горобців у підзорну трубу, – на

присланий ним під 2003-й рік картинці красувався жовтогарячогрудик із чорним фрачним хвостом ...»;

«[...] не без того, звичайно, щоб у висліді такої цензури товаришки трошки не пригасали, не оберталися на гроно придворних дам круг моєї королевистої особи, такий собі злитий водно квітник, прегарне тло, на якому тим показніше пописуюсь я сама, – надміру яскраві деталі, що можуть стягти на себе його увагу, підправляються, затіняються, і все виграшне освітлення спрямовується на мене-кохану ...»;

«[...] Хоча від тих потвор чого завгодно чекай, з цими виборами їм там зовсім стріху зносить, – кажуть, під Києвом усі пансіонати вже забиті московськими варягами-баблорубами, яких наші бандюки понаймали, щоб виграли їм вибори, – сидять там "робочі групи" й клепають сценарії один другого несамопитіший, ану ж їм пальнуло до голови прослуховувати, наприклад, кожного десятого за виборчими списками...»;

«[...] Не те щоб ти свідомо відсторонила мене від своїх проблем, – ні, ти дуже докладно мені все розповіла про події на каналі, і дуже пильно, без "гримасенцій", слухала, коли я тлумачив тобі, як функціонує бізнес у цій зацофаній країні, де й держава є всього тільки різновид бізнесу, і телебачення, то так само бізнес, а весь ваш журналістський цех слугує, як то навіть мені зі сторони ясно, іно вершечком айсберга, одним із способів відмивати бабло солідним дядям, – затичкою слугує, одним словом...»;

«Всі мої настирливі а), б), с), d) і-так-далі були марними, щенячо-жалюгідними атаками якраз на цю грубосклову вітрину – зазіханнями на велику самозахисну віру людей у те, що смерть – чиясь, а значить, і наша власна, – в принципі мусить мати врозумливе для нас пояснення: світ справедливий. І що ж можна було реально протиставити цій вірі – чейже не оте пискляве, по-дитинячому глупе й безпорадне: так нечесно?...»;

«[...] як вона тоді була різко почарівнішала, ніби в її обличчі, поставі й рухах увімкнулося стишене м'яке освітлення, – бурмилкуватий Вадим поруч із

нею топився на очах, як масло на сонці, явно нічого поза нею не бачачи, і це було так збіса гарно...».

Учні висловлюють перше враження: що їм видається незвичним у лексиці авторки?

Вчитель використовує метод «асоціативне коло»: кожен називає таку лексичну одиницю, яка в нього асоціюється з поняттям «нове слово».

Пояснення вчителя: неологізм – це мовна інновація, що виникає для точнішого або емоційно насиченого вираження думки.

2. Аналітичний етап (20 хв.). Учитель організовує в класі *роботу в парах*.

Учні отримують картки з п'ятьма неологізмами з творів О. Забужко:

- мистецтвогриз,
- жовтогарячогрудик,
- королевистий,
- кокаїнчик,
- євронаворот.

Завдання:

1. Розібрати кожен неологізм на морфеми.
2. Визначити спосіб словотворення.
3. Пояснити, яку роль виконує слово в контексті.

Після виконання завдання пари обговорюють: чи можна замінити ці слова звичайними синонімами. Для цього наводять речення з цими неологізмами і порівнюють ефект (наприклад, чи втратиться емоційне забарвлення тощо). Учитель звертає увагу учнів, що авторський неологізм надає тексту індивідуальності, виразності, часто створює гумористичний або іронічний відтінок, якого не буде зі звичайним словом.

4. Функційно-інтерпретаційний етап (25 хв.) Учні утворюють групи (по 4–5 осіб). Кожна група отримує фрагмент з роману або есею О. Забужко, де наявні неологізми.

Завдання: 1) знайти 3–4 словотвірні інновації; 2) заповнити таблицю:

Неологізм	Морфемний склад	Тип інновації	Контекст / цитата	Функція (емоційна, експресивна, номінативна, іронічна)
-----------	--------------------	------------------	----------------------	---

Наприклад: слово «**кокаїнчик**» (від *кокаїн* + суфікс *-чик*, зменшено-пестливий), вжите в реченні «...*шеф не інакше як кокаїнчиком бавиться...*». Такий суфікс надає слову іронічного відтінку (майже сміховинності).

У другому прикладі «**євронаворот**» (*євро* + *наворот*) означає модну «європейську прикрасу»; слово вжито в тексті з іронічним забарвленням: «без скоробагацьких **євронаворотів**», тобто без надлишкового блиску.

У третьому прикладі «**королевистий**» – прикметник від «королева» («королевистої»), використаний у фразі «*гроно придворних дам круг моєї королевистої особи*», що створює уявлення, ніби навколо героїні збирається «придворна знатність», підкреслюючи її самопочуття королеви.

Неологізм / слово	Морфемний склад	Тип інновації	Контекст / цитата	Функція (пояснення емоційного/стилістичного ефекту)
кокаїнчик	кокаїн (корінь) + -чик (суфікс, зменш.)	суфіксація (<i>демінутивна форма</i>)	«...що шеф не інакше як кокаїнчиком бавиться...»	Експресивна, іронічна – зменшувальна форма підкреслює легковажне ставлення до відчайдушного вчинку (виглядає смішно і принизливо).
євронаворот	євро- (префіксоїд від «європей- ський») + наворот (корінь)	префіксація (словотворчий афікс)	«...без скоробагацьких євронаворотів... »	Номінативна + стилістична – слово означає показове європейське «нащупування» оздоблення; вжито іронічно для критики надмірного «оздоблення».
королевистий	королева (корінь) + -ист- (суфікс) + -ий (закінч.)	суфіксація (прикметник від іменника)	«...гроно придворних дам круг моєї королевистої особи...»	Експресивна, характеризува- льна – підкреслює відчуття героїні, що вона уявляє себе «королевою», створює гордовитий, дещо іронічний образ.

Після заповнення таблиці учні повинні запропонувати групову презентацію результатів (по 3 хвилини). Учитель фіксує найцікавіші спостереження на дошці.

5. Творчо-продуктивний етап (25 хв.).

Індивідуальна робота. Учитель пропонує учням створити короткий текст – *мініесе або щоденникову замальовку* (100–150 слів) у стилі О. Забужко з використанням не менше двох власних неологізмів.

Підказка: теми – «Самотність у великому місті», «Війна й пам'ять», «Я і мова». Після написання творчої роботи 2–3 учнів зачитують свої тексти, клас аналізує: чи вдалося передати експресивність і внутрішній ритм авторки?

Приклади виконання:

1. «У центрі мегаполісної самотності – антропонікон: шум асфальтових артерій перетворює людей на тіні з відлунням голосів, що згасають перед перехрестками. Я – чужинка між мільйонами, і моє серце битиметься у власному мовоблиску, прагнучи прорости крізь бетонову кірку. Місяць над дахами – холодний ліхтар душ, що освітлює порожнечі під вулицями. Я зупиняюся, аби вслухатись у мовчазні кроки, і кожен звук – як пульс, як пам'ятник тиші. Саме тоді міське серце перестає бити – і з'являється внутрішня пустомрія, що росте у мені як таємничий сад із непроханих спогадів».

2. У вечірній метушні – місто-гігант, де люди – тільки тіні на мармурово-срібній бруківці. Я ховаюся за шумом авто, цей шум перетворюється на безлику пульсомасику, яка перекикує моє серце. Між вікнами висоток – мовчазний простір, де колись могло бути тепло. Я – мовоглухий чужинець, що говорить у власному внутрішньомовному шепоті, намагаючись вирватися з бетонного клітковирію. І навіть місяць – ледь теплий промінь крізь пил – кидає на мої плечі холодну самотню тінь. Тоді місто – не дім, а лабіринт порожнечі, де народжується моя внутрішня пустомрія.

3. Пам'ять – як стародавній дереволам, зруйнований, але все ще тримає коріння у глибині. Я йду вулицями, де вітри приносили запах пороху, і кожен камінь – це мов мовчазний свідок. Минуле стає травматочергом: рани, що не затягуються, але й не гниють – вони лише перетворюються на внутрішній пам'ятник болю. Я торкаюся стін: увібрав у себе спогади, страхи, голоси, – і відчуваю, як вони знову струмують крізь мене, наче кровопам'ять. У цій тиші –

голоси не загублені; вони б'ються в мені, як сердечний метроном минулих поколінь. І я мовобережу їх, щоб не випустити з пам'яті.

6. Рефлексивно-підсумковий етап (10 хв.).

Метод «Мікрофон»: кожен учень завершує фразу «Сьогодні я зрозумів(ла), що неологізм...». Учитель підсумовує: словотвірні інновації в текстах О. Забужко – не випадкові «вигадки», а інструмент самовираження, засіб створення нової мовної реальності.

Оцінювання за рубрикою:

- точність морфемного розбору (10 б.);
- глибина аналізу функцій (10 б.);
- оригінальність творчого завдання (10 б.);
- грамотність і стиль (10 б.).

Домашнє завдання: Знайти 5 неологізмів у будь-якому іншому творі Оксани Забужко (проза чи есеїстика), записати контекст і пояснити їхню функцію.

Наприклад:

Неологізм	Коментар / пояснення
гіллясто-нервові	Прикметник, описовий образ: “гіллясто” + “нервові” – дуже експресивне поєднання, передає складний внутрішній стан, нервовість, багатогранність.
джинсаста	Прикметник, образний: “джинс–” (як “джинси”) + “-аст(а)”, створює відчуття стилю, молодіжності, “джинсовості”, модної тканини
життєсмерть	Іменник-неологізм: поєднання “життя” + “смерть” – це парадокс, метафора, яка може означати глибоке філософське переживання.
снігодош	Іменник: “сніг” + “дош” → снігодош, нова словотворча форма, яка може символізувати щось між, змішане, неживе та живе, трансформацію.
обабережжя	Іменник: “оба” (обидва) + “бережжя” → створює образ “двох берегів”, метафору поділу, протилежностей, можливо, внутрішнього роздвоєння.

Запропонований урок поєднує когнітивний, аналітичний і творчий аспекти навчання. Його структура відповідає компетентнісному підходу, передбаченому Державним стандартом базової і повної середньої освіти, і сприяє розвитку мовної свідомості, творчої уяви та аналітичного мислення старшокласників.